

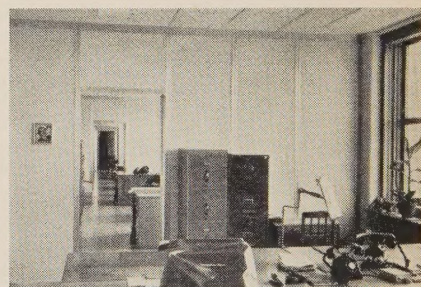
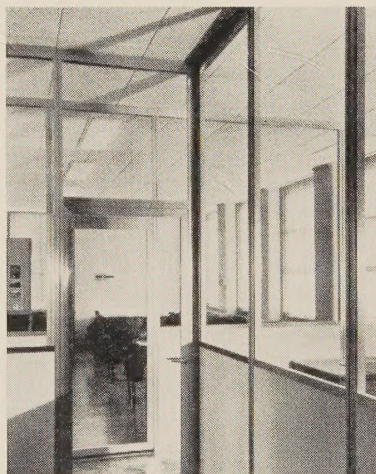
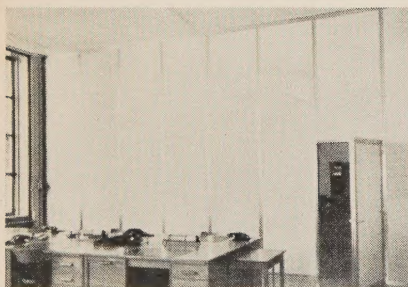

A1 1956 BYGGMÄSTAREN
arkitektur

SOUNDEX

— den obrännbara plattan
för akustik och ventilation

Som bekant äro vi tillverkare av
flyttbara mellanväggar system
KOLLER.

SOUNDEX undertak i samband med flyttbara mellanväggar system KOLLER.

flera starka skäl att välja SOUNDEX

- Obrännbar konstruktion
- Separata hål för luft och ljud
- Exakthet i mått och vinklar
- Vacker, färdigbehandlad yta
- Tvättbart utförande
- Sveriges mest sålda akustikplatta

SOUNDEX monteras just nu hos:

Sparbanken
Bofors Nobelkrut
Folkets hus
Skånska banken
Blackebergs läroverk
Televerket
Samrealskolan

Röremåla
Bofors
Fagersta
Malmö
Stockholm
Stockholm
Mjölby

ZERO

AKTIEBOLAG

Huvudkontor: St. Nygatan 38 Tel. 232705 • Postbox: Stockholm
Avdelningskontor i Malmö och Gävle • Licenstillverkning i Australien
Beneluxländerna, Danmark, Finland, Frankrike, Norge, Italien, Spanien
och Mexiko • Egen tillverkning i Tyskland och Schweiz

Statens nämnd för byggnads-
forskning

Nyutkommen litteratur

Handlingar nr 26

VINTERBYGGE —
EN KOSTNADSSTUDIE

Av Bertil Näslund Pris kr. 10: —

Rapport nr 31

HÖGHUS — LÅGHUS

två utredningar Pris kr. 7: —

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

1954/1955 med bilaga Pris Kr. 1: —

Sändes portofritt om likvid insättes
på vårt postgiro nr 3124

BYGGMÄSTARENS FÖRLAG

Kungsgatan 32, Stockholm C

A1 1956 BYGGMÄSTAREN arkitektur

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen,
avd. av Svenska Teknologföreningen.

Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Post-
giro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör SVR Börge Algers och arkitekt SAR Erik Thelaus.
Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.

Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hans Asplund, civilingenjör SVR Len-
nart Backmark, arkitekt SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld, civilingenjör SVR
Sture Haag, arkitekt SAR Leif Reinius och civilingenjör SVR Georg Schackne.
Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg,
Malmö, samt arkitekterna SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang,
Göteborg.

Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda ut-
talanden står för författarnas räkning och är endast om så anges att anse
som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utger
tidskriften.

Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar
arkitektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Prenumerationspriser för helår:

	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A + B (24 nummer)	30: —	40: —
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur	20: —	30: —
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20: —	30: —
Lösnummer + klotband upplaga A + B	45: —	55: —
Lösnummer + hfr. band upplaga A + B	55: —	65: —

35 ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL

5 JAN. 1956

DK 333.322.2:721:643/645 (485)

ÅKERMAN, BRITA: *Familj och bostad*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 1–2

Recension av arkitekt Lennart Holms doktorsavhandling »Familj och bostad», vilken redovisar resultatet av en bostadsvaneundersökning utförd i Stockholms förorter. Artikeln illustrerad med diagram

DK 721.011:389.63

BERGVALL, LENNART: *Modulen – ett industriellt verktyg*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 3–5

Artikeln fastslår att modulens ändamål är att befrämja industriell massproduktion. Olika länders varierande uppfattning av modulen diskuteras och skillnaden klargöres mellan moduler, elementstorlek, planeringsnät och preferensmått

DK 73:691.327

THELAUS, ERIK: *Elementen*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 6–7

Reflektioner i anslutning till ett skulpturprojekt av Arne Jones och Klas Anshelm, vilket bygger på standardiserade betongelement. Jämförelser med modern arkitektur. Artikeln illustrerad med fotografier

DK 711.7:625.739 (485 Stockholm)

WESTMAN, TORSTEN: *Den nya Tegelbacken*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 8–9

Redogörelse för det senaste projektet samt tidigare framlagda projekt. Artikeln illustrerad med modellfoto och ritningar

DK 711.432 (485 Täby): 711.417

PAULSSON, THOMAS och AHLBERG, C-F: *Täby och Vällingby*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 10

Fortsatt polemik rörande kvantitativa och kvalitativa begrepp i stadsbyggnadskonsten

DK 72.034 (45)

LINDAHL, GÖRAN: *Renässansarkitekturens formspråk*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 11–14

Recension av professor Erik Lundbergs bok »Arkitekturens formspråk» V med en kritisk granskning av Lundbergs metodik och värderingssätt. Artikeln illustrerad med ritningar och fotografier

DK 72.025.4 (485 Mariedal)

AHLGREN, MAGNUS, OLSSON, TORBJÖRN och SILOW, SVEN: *Mariedal – en restaurering*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 15–18

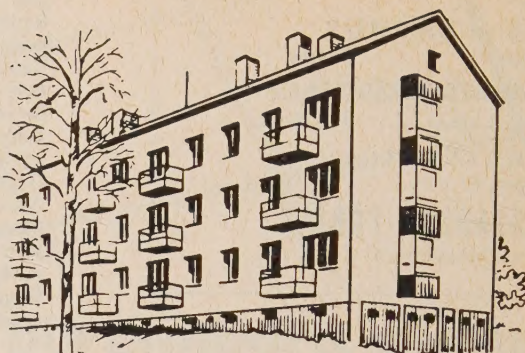
Redogörelse för restaurering av Jean de la Vallée-slottet Mariedal. Restaureringen omfattar såväl exteriören som inredningen. Nybyggnad av ett theus. Artikeln illustrerad med ritningar och fotografier

DK 72.025.4 (485 Stockholm)

ANDRÉN, ERIK: *Novilla rediviva*. Byggmästaren 35 (1956) nr A 1, sid. 19–20

Redogörelse för restaurering av Novilla på Djurgården, tillskriven arkitekten Fredrik Blom. Restaureringen omfattar endast exteriören. Artikeln illustrerad med ritning och fotografier

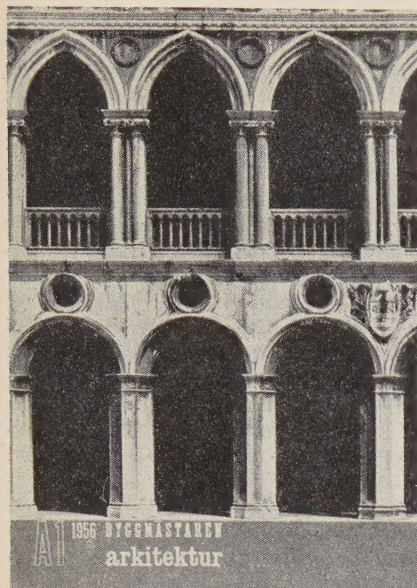
**Högsta
standard
till lägsta
kostnad**

SVENSKA RIKSBYGGEN

Torstenssonsgatan 3 · Stockholm

På omslaget: Dogepalatset, Venedig. Detalj av gårdsfasaden. Byggnaden behandlas i Erik Lundbergs Arkitekturens formspråk del V, som recenseras i detta nummer av tidskriften.

Foto: Lennart Olson

ENGLISH SUMMARY

The family and the dwelling

By B Akerman

p. 1-2

Using the above title for his doctor's thesis Lennart Holm, an architect, has given an account of a comprehensive study of the living habits within some groups of young families, totalling in all some 600, living in modern flats and one-family houses. The plans of the flats and the mode of furnishing are described and a report on the occupations of the family members has been given for some of the material. The main emphasis of the investigation lies in the detailed interviews with every household in which the members were allowed to put forward their points of view and make a comparative judgement of different articles of equipment and also make an attempt to come to an overall assessment of their contentment in the dwelling.

In his capacity as an expert on dwellings the author has had to work with statistical and sociological methodics which are as yet little developed by the forerunners of the respective sciences. To judge by the opinions he has hitherto obtained of the scientists he has mastered his subject satisfactorily. The object is to reach a degree of clarity and simplicity in the method of approach to studies of dwelling habits and investigations of opinion that one can arrive at a method that without too large an apparatus can be used to assess dwellings in the light of their functional efficiency.

Quite naturally, one ought to be able to arrive at a simplified method of planning dwellings as a result of this study of planning and furnishing details. Many factors in a dwelling plan that are now formed by every architect after this own judgement can certainly be laid down in such a way that the most feasible of the practical requirements to be achieved are included from the beginning.

It is, however, not a fixed and passive standard that is worth striving after but, on the contrary, an increased consideration for new technical possibilities and the new needs and requirements that arise in our dynamic society and even increased possibilities for the planner to pay attention to the special considerations in every special project.

Modular coordination - an industrial tool

By L Bergvall

p. 3-5

All problems of standardization and thus of modular coordination in buildings go back to industrial production but is of no importance in handicraft. Therefore it is justified to consider modular coordination as mainly an industrial tool. Modular coordination deals only with linkage dimensions and does not try to restrict the choice of other dimensions; therefore anthropometric data are of little significance in modular coordination as well as any sort of modular system (Le Corbusier) based upon them. It is important to make a clear distinction between the basic module, that is *the module*, on one side and unit size, planning grid and preferred dimensions with series on the other side.

As for *unit sizes*, it is important to note that the size of the planning grid can not be determined by the ideal size of any prefabricated units. These must be designed to serve any good plan on the basic grid if they should be used generally and not only for special kind of buildings and for a special project.

The *planning grid* can be a very useful tool for a good and rational design of different kind of buildings, but only, when it is a servant and not a master. Therefore, the size of the meshes in the planning grid should be determined by the functional requirements of the building and not by the unit size of any prefabricated system. Therefore we have to foresee a number of different planning grids for different kinds of buildings.

Having adopted a 1 dm module several years ago Sweden has got little experience in this field now and found it more suitable to start standardizing product after product with modular dimensions rather than forcing the architects into an unknown field of modular design, although already about 100 of the most important building components are modularly standardized. This also seems to be the best way to make ordinarily building people acquainted with the problems of tolerances.

In Sweden there is one example of a 100 % modular building system, that is the so called Elementhus system, where not only the structure but the whole building including technical installations is modular.

»The Elements«

By E Theläus

p. 6-7

The sculpture »The Elements« is a project for a competition in 1954. It was made by Arne Jones (sculptor) and Klas Anshelm (architect). The sculpture was meant to be made of standardized concrete elements. The elements were used to create a thoroughly organic composition. The use of elements in building, however, has a tendency towards a more and more stereotype way of expression, characterized by schematic repetition of the elements without any rhythmic organisation of the entirety.

The project was given no award.

The New Tegelbacken

By T Westman

p. 8-9

In 1953, a town planning scheme for Tegelbacken (lit. The Brick Hill) was laid before the Stockholm Town Council for consideration. Of the two alternatives for the actual traffic junction, neither was completely acceptable, mostly owing to the drastic encroachment on the townscape in both cases, but one was adopted subject to further amendment. A new scheme has now appeared based on this. The effect is no less brutal, but the principal layout of the traffic flow has been made clearer and more consistent. Briefly, the south-north motor traffic has become the spine of the traffic »machinery«, thus making the scheme both easier to grasp visually and improved architecturally.

Tegelbacken is but one of a number of traffic schemes to be constructed to cope with the increasing traffic and they will alter the present townscape considerably.

The morphology of renaissance architecture

By G Lindahl

p. 10-14

Professor Erik Lundberg's work »Arkitekturens formspråk« part V, treats the Italian renaissance architecture from the beginning of the 15th century to about 1620. The volume is a part of a comprehensive work intended to embrace the art of building from primitive times to our own. When completed it is to consist of 10 portly volumes.

The author applies himself in the first place to penetrating analyses of the form of individual buildings. By means of an expressive terminology he interprets the interplay of forces in the façades of churches and palaces. We find here both a gradual sensual approach to the kinesthetic impressions e.g. the columns and pilasters convey and an analysis of the feelings the author associates with various architectural forms. His treatment e.g. of the court of Palazzo Medici or the façade of S. Andrea in Mantua has high quality but certainly also contains overinterpretations.

The author achieves the happiest results in his analyses of the concrete form. On the other hand his conceptions are less suitable to interpret space or lighting. Less satisfactory is also the balance between the long row of analyses and the exposition of the sequence of historical events.

Mariedal - a restoration

By M Ahlgren, T Olsson and S Silow

p. 15-18

Mariedal, situated near Kinnekulle, was built in about 1670 and there is good evidence to show that Jean de la Vallée was the architect. After a long period of neglect the building was basically restored in 1888 under the direction of Agi Lindegren. The original division of rooms was left more or less unaltered but a single-storey kitchen wing was added to the northern end.

The work carried out during recent years has been on the courtyard, garden and the interior and exterior of the building.

In the garden the remains of old installations have been removed although the long fish ponds have been left. On the

other hand the baroque work towards the edge of the courtyard has been emphasized and the building and the landscape have been united with formal material. The original red colour of the manor has been re-adopted. A little tea house has been erected by the old fish ponds and lies perched over the still waters.

The work on the interior has been directed towards the fixtures and fittings of the guest rooms, the dining room and the halls. New facings and outer wall facings have been applied. Thus the old and the new live side by side.

Novilla rediviva

By E Andrén

p. 19-20

When the Nordiska Museet and Skansen acquired the Novilla property at Djurgårds-slätten in the summer of 1943 the intention was primarily to try to save a bit of the old Empire milieu on that traditionally rich site. Novilla was built in 1833 and as far as can be ascertained the architect was Fredrik Blom. Old woodcuts and photographs showed that the building had had a strictly classic front but the addition of an enormous glass verandah and a two storey wing had destroyed most of the Empire character.

Despite the fact that the building plans could not be found the chances of making a reliable reconstruction of all the missing parts of the building were good. The west gable wall was preserved in practically original condition and thus the east gable wall could without difficulty be replaced as an exact copy of the west one. The outermost window on each side of the southern aspect was undisturbed and served to fix the horizontal division of the front.

Many lovers of Djurgården who themselves rejoiced in the rebuilding have at the same time regretted that in a misguided desire to seek the original the self-evident "Djurgård colour", i.e. yellow ochre, has been abandoned.

Under the thick layers of paint the original colour could everywhere be found and restored—a brick red colour on the wall surfaces, pearl grey on the pilasters, case-ments and mouldings and, on the sockel, a colder, dark-grey colour.

Colour plays an extremely important part in this building and it is therefore satisfying to know that the historically correct colour on every component part has been faithfully reproduced—that is, as far as it is possible to reconstruct shades of colour after the wear and tear of 125 years.

FÖRENINGSMEDDELANDEN

Styrelse och funktionärer inom Svenska Arkitektföreningen för år 1956

Styrelse: Ordförande: Mats Erik Molander (omval), v. ordförande: Lennart Uhlin (omval), sekreterare: Anna Borelius (nyval), klubbmästare: Sten Ramel (omval), skattmästare: Carl-Gustaf Carlstedt (nyval), bisittare: Magnus Ahlgren (nyval), Hans Asplund (omval), Sten Lindgren (nyval), Kell Åström (nyval), revisorer: Hasse Billman (nyval), Seth Torné (omval). *Representanter i Svenska Teknologföreningens styrelse:* Ordinarie: Mats Erik Molander (omval), suppleant: Lennart Uhlin (omval). *Representant i Svenska Teknologföreningens biblioteks-nämnd:* Erik Thelaus (nyval).

ARKITEKTONISKA PROBLEM VID STOCKHOLMS VATTEN

»Arkitektoniska problem vid Stockholms vatten» kallade Tage William-Olsson sitt föredrag på arkitektföreningen den 15 november. Det var att se som en fortsättning på och konkretisering av föregående års debattaftnar om Stockholms skönhet.

WO framhöll att det hela väsentligen är en fråga om trafikleder. Som bakgrund till sitt resonemang visade han en nyligen utförd destinationsundersökning av motortrafiken. WO diskuterade därefter tre nyckelleder i vägnätet. Skeppsbrons fortsättning norrut, Södergatan-Tegelbacken samt en öst-västlig led genom nedre Norrmalm. Därjämte påminde han om vad han pläderat för alltsedan 1929, nämligen att man i centrum bör skapa särskilda leder för snabb motortrafik och för fredad gångtrafik.

Intet av de visade projekten kan sägas vara helt nytt, de har alla tidigare diskuterats av WO själv och andra. Den nuvarande »provisoriska» Strömbron föreslås ersatt med en bro i Skeppsbrons förlängning, fortsättande med en trafikled på Kungsträdgårdens skuggsida. Norrbro, som en gång av tekniska skäl lagts allt för högt i förhållande till slottet, och som starkt markerar en för övrigt obefintlig symmetri i slottets omgivning, skulle rivas. Helgeandsholmen skulle minskas till en smal plan framför riksdagshuset och ramperna på slottets norrsida gå ner mot en fri vattenspegel. Kungsträdgårdens solsida skulle kunna förbehållas flanörer och ligga öppen ner mot Strömmen.

För leden Södergatan-Tegelbacken diskuterade WO en dubbelbro, där gatutrafiken går ovanpå järnvägstrafiken. Lösningen är förestavad bl. a. av det faktum att i varje fall om järnvägsbron skall byggas ut till att bli fyrsparig, blir en förbindelse med järnvägs- och gatubro i samma plan mellan Riddarholmen och Tegelbacken snarare ett näs än en bro. Tvåplanslösningen skulle vidare enligt WO göra det lättare att få en tillfredsställande utformning av trafikmarkeringen vid Tegelbacken.

Utformningen av Tegelbacken har ett intimt samband med Klaraområdet. I den nya stadsplanen för detta område har alla gator breddats något och de förut små kvarteren gjorts ännu mindre. WO föreslog ett huvudsakligt bibehållande av den nuvarande kvartersindelningen i denna mycket speciella miljö men med genombrott mellan Herkules- och Vattugatorna för en ny öst-västlig trafikled från Kungsholmen fram till trakten av Nybroplan.

För aftonen tilläts endast ett diskussionsinlägg efter WO:s föredrag, ett av Göran Sidenbladh i egenskap av stadsbyggnadsdirektör. Sidenbladh inledde med en arg vidräkning med WO för hans sätt att ta upp dessa frågor till debatt. Man fick faktiskt den uppfattningen, att de ej borde diskuteras utanför en trängre krets i stadshuset förrän

alla beslut var fattade. Det kan väl knappast Sidenbladh ha menat.

Sidenbladh visade därefter genom några skickligt valda och något demagogiska bilder från USA, hur stora anspråk på utrymme, gator och parkeringsytor, som biltrafiken kräver. Mot bakgrund av dem hävdade han att Stockholms centrum utan fullständig omgestaltning aldrig kan byggas ut för att tillgodose »bilismens krav». Man räknade därför nu på stadsbyggnadskontoret med att, söder om en inre tvärförbindelse Rådmanngatan-Valhallavägen, biltrafiken under alla förhållanden skulle gå mot mättnad, och det skulle nytta föga att därjämte bygga en öst-västlig led genom Klara. Man skulle på en sådan led bara kunna passera ett färdmål i centrum, aldrig stanna vid det.

Som en illustration till hur komplicerad bebyggelsen blir i centrum, om man skall ta hänsyn till biltrafiken, visade Sidenbladh de nyss färdigställda byggnadsnämndsritningarna till den första utbyggnadsetappen vid Hötorget. Han framhöll att detta är Stockholms första experiment ifråga om citysanering, och att man borde invänta resultat därifrån innan man baserade ytterligare ombyggnad på samma idé.

En av WO avslutningsvis visad trafikledsplan över centrala staden påminde enligt Sidenbladh mest om ett trassligt garnnystan.

Den som likt anmälaren inte har haft tillfälle studera WO:s plan annat än på skioptikonduken under någon minut, är kanske beredd att ge Sidenbladh rätt. Anmälaren fattade emellertid WO:s plan som en skiss, ett underlag för en diskussion, med intressanta detaljstudier av Skeppsbroleden-slottsomgivningarna och av leden Södergatan-Tegelbacken. Om dessa frågor skulle lösas utan allmän debatt vore det enligt anmälarens mening barockt.

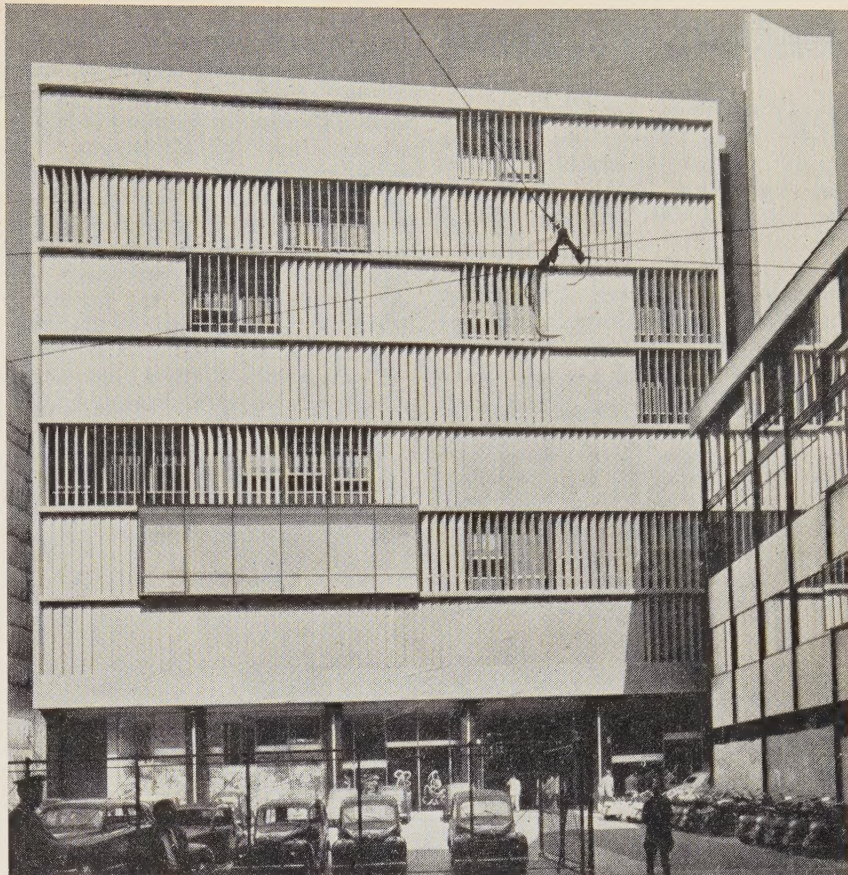
Det är möjligt att en trafiklösning sådan som Sidenbladh skisserade den med en ringförbindelse och s. k. perimeterparkering runt centrum är den enda möjligheten att klara stockningar och parkeringsbekymmer i det framtida Stockholms centrum liksom i amerikanska städer, där det varit på tal. En lekman har dock svårt att tro det. Stockholm är en förhållandevis liten stad. Staden är vidare på väg att få ett välplanerat tunnelbanesystem, något som saknas i de amerikanska städer, med vilka man gör jämförelser.

Att arkitektkåren är intresserad av en debatt i dessa frågor, framförallt där de berör de arkitektoniskt känsliga partierna utmed Norrström, har många gånger visats och visades åter på arkitektföreningen av ett överfullt hus. Det är frågor av största betydelse för trivselen i vår stad och vår stolthet över dess skönhet. Snarare än att inskränka debatten om dem borde man väl söka vidga intresset även utanför fackmännens krets.

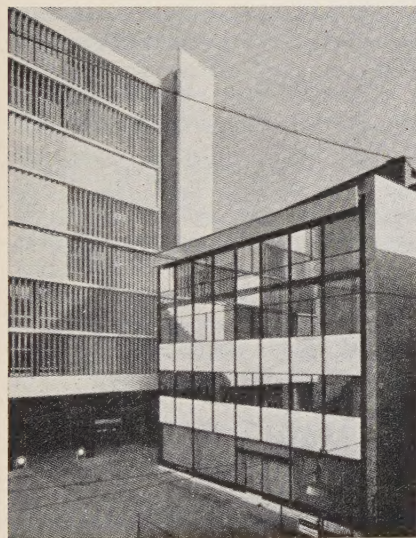
Lars Malm

Olivettifabrikernas nya kontorsbyggnad ligger vid Via Clerici i Milano, en förnäm och egenartad gata i den centrala delen av staden. Byggnaden är av den *representativa* sorten, den är uppförd för ett av det moderna Italiens mest framgångsrika industriföretag. Men den är knappast representativ genom någon påfallande monumentalitet. Byggnadens höjd och massa är ganska blygsam och den är något tillbakadragen från gatulivet för att vinna rymd och bättre ljusförhållanden. Den skiljer sig fördelaktigt från de kolossala representationsbyggnader i natursten, som man finner i de största europeiska och amerikanska städerna och som präglats av syftet att uttrycka soliditet och finansiell makt.

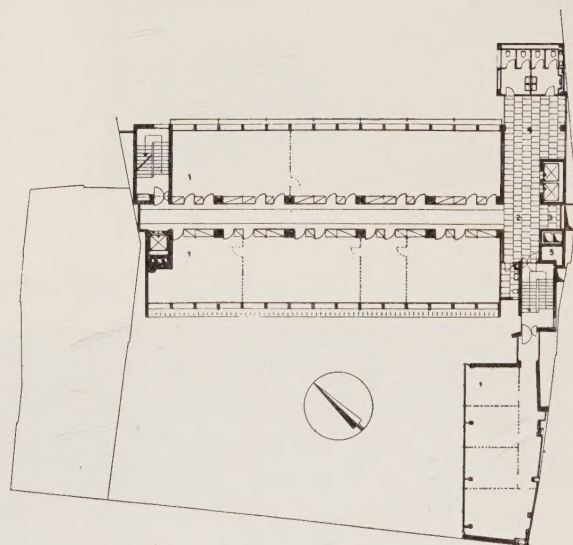
Byggnadens arkitekter, Nizzoli, Bernasconi och Fiocchi, har också framhållit att de strävat mer efter att ge uttryck åt *stilen* än *makten* hos denna stora industriella organisation, eller kanske det vore riktigare att säga att de velat framhäva tekniken, precisionen och tidsenligheten som kännetecknar produktionen. Byggnadsmetoden har också följdriktigt varit i hög grad industrialiserad – praktiskt taget alla byggnadsdelar är fabriks-tillverkade och monterade på en betongstomme.

Ovan: Palazzo Olivetti. Fasaden mot sydväst, Foto: Lennart Olson

Ovan: Palazzo Olivetti sett från väster. Foto: L'architettura

Ovan: Normalplan av kontorshuset

T. h: Olivettireklam avskärmande en byggnadsplats i Rom, Foto: Thelaus

Olivettiverken intar för närvarande en särställning bland Italiens industrier. Chefen själv, Adriano Olivetti, har genom sin personliga inställning och sina sociala ambitioner sannolikt inte någon like i sitt land och få motsvarigheter i den övriga världen. Fabriken är byggd i nära anslutning till naturen utanför. Matsalarna har måltider till mycket låga priser. Det finns vidare bibliotek, läsesalar, fri sjukvård, daghem och skolor för de anställdas barn. Lönerna översti-

ger trots förmånerna andra liknande företags med ca 10 %.

Det estetiska programmet för hela verksamheten är mycket högtsyftande och genomföres kompromisslöst. Utformningen av de färdiga produkterna, av utställnings- och försäljningslokalerna jorden runt och av hela reklamverksamheten ända ned till affischer och de anspråkslösaste trycksaker är alltid av högsta klass.

E Th

Designs for Living. 175 Examples of Quality Home Interiors. Av Katherine Morrow Ford and Thomas H. Creighton. New York 1955. Reinhold Publishing Corp. 215 sid. Rikt illustrerad. Pris \$ 5.95

Presentationen är klar; fotografierna förtydligas ofta av planskisser, och uppdelningen efter rumstyp är överskådlig.

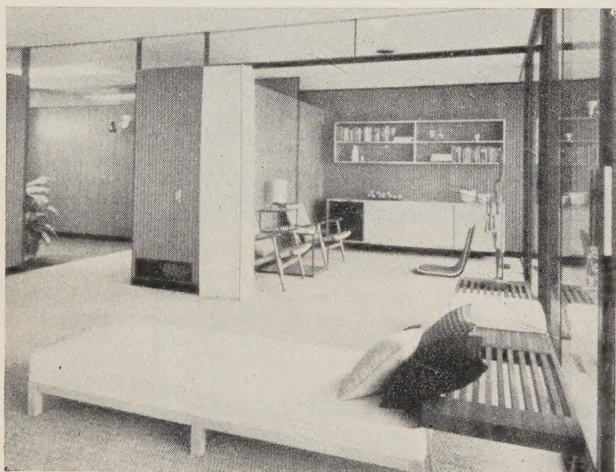
Textdelen har en lätt beskäftig karaktär. Författarna rikta sig till den amerikanska allmänheten, som skall bibringas »the basic, timeless elements of good design». Synd bara att begreppet design blivit så omänskligt. Det finns mycket få exempel i denna bok på den anspråkslösa funktionalism som har som motto »living as one damn well pleases». Här och var har visserligen en män-

niska råkat komma med – men endast som fotografisk accessoar.

Som fotoobjekt är emellertid många interiörer utsökta, ibland nästan japanskt klara. Det mesta av intresse bär Neutras signatur. Han har till det yttersta utnyttjat möjligheterna i ett klimat »som tillåter en funktionell arkitektur», och man dröjer gärna vid hans tveklöst konsekventa fönsterkonstruktioner, förutsättningen för hans obegränsade rum. Av intresse är också ett badrum av Breuer, över vars väggar kleinmosaiken driver i blå skyar (som t. o. m. överlever amerikanskt färgtryck), och där en patio på ett utomordentligt sätt kompletterar rummet.

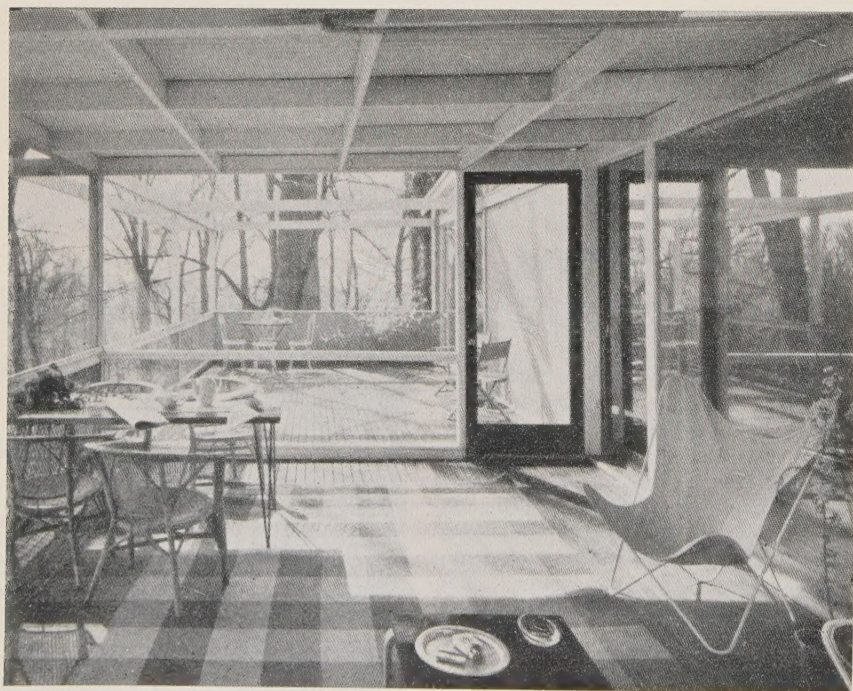
Jämförd med Neutra och Breuer förefaller den inhemska produktionen flack. Kanske är det lättare att förstå europeerna i amerikansk arkitektur än amerikanerna själva.

John Sjöström

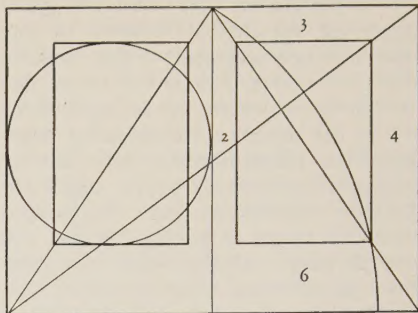

T. v: Interiör från en villa i Los Angeles. Arkitekt: Craig Ellwood

Nedan: Interiör från en villa i Washington D C. Arkitekter: Keyes, Smith, Satterslee & Lethbridge

Bokens proportioner av Jan Tschichold. Wezätas skriftserie Nr 7. Göteborg 1955. 48 sid. Illustrerad

Försök till en idealkonstruktion som skulle ha kunnat ligga till grund för senmedeltida handskriften och inkunabeltryck. Sidan och satsytan har samma proportioner, 3:2. Satsytans höjd är lika med sidans bredd; alltså upptar satsytan närmare hälften av sidan. Om innermarginalernas summa är lika med ytermarginalen blir marginalprogressionen 2:3:4:6

I ett vackert litet häfte illustrerat med reproduktioner av boksidor från 300–1700-talet ges synpunkter på de typografiska problem som berör bokens proportionering, boksidas och satsytans måttförhållanden betraktade enskilt och ställda i relation till varandra.

Författaren har studerat måttförhållandena hos handskriften och inkunabeltryck från hög- och senmedeltid, och kunnat konstatera, liksom Vitruvius gjorde beträffande antikens byggnadsverk, att oskrivna regler för proportionering existerat, baserade på enkla talförhållanden och geometriska konstruktioner.

Äsikten att dessa måttförhållanden utgör nyckeln till skönheten delar förf. med Vitruvius.

Metersystemet tillskrivs del i skulden till att senare tiders böcker ofta saknar vackra proportioner. De »mänskliga måtten» gav större möjligheter till enkla måttförhållanden.

Förf. påvisar även att de standardiserade pappersformaten i Din-serien ej lämpar sig för bokframställning. Man handskas inte på samma sätt med böcker av skilda storlekar och detta ställer krav på olika proportioner mellan deras höjd och bredd.

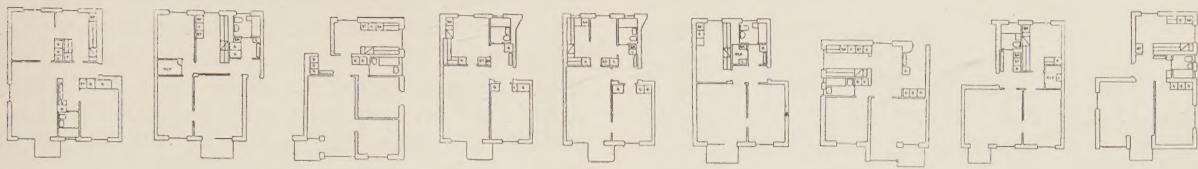
L E

Måttboken. Måttuppgifter på planer och banor vid idrottsanläggningar. Utgiven av Sveriges idrottsplatsförbund. Norrköping 1955. 42 sid. Illustrerad. Pris 5 kr

Sedan Sveriges Idrottsplatsförbund 1948 utgav sin »Måttbok» med måttuppgifter på planer och banor m. m. vid idrottsanläggningar av skilda slag har en del regeländringar inom olika idrotter genomförts. Förbundet har därför genom sin tekniska kommitté låtit utarbeta en ny upplaga, som granskats av respektive specialidrottsförbund.

Bearbetning och sammanställning av sakuppgifterna samt bokens redigering har utförts av stadionchefen Tage Ericson, inspektör Lennart Hjort och ingenjör Bertil Svenson. Boken utgives i samarbete med Riksidrottsförbundets idrottsplatskommitté.

FAMILJ OCH BOSTAD¹

Hur bor man och hur trivs man i de välutrustade två- och tretrumslägenheter som är den vanligaste typ av familjbostad som just nu byggs här i landet? I Lennart Holms avhandling, *Familj och bostad*, får vi veta en hel massa om detta. Ingen som är engagerad i framställning av bostäder kan undgå att intressera sig för denna förutsättningslösa, klarsynta och detaljerade redovisning, vars syfte är att ge en utgångspunkt för fortsatt planering av bättre bostäder.

Låt mig börja med att redovisa ett personligt intryck av hur boendet gestaltar sig i de moderna smålägenheterna och göra det med hänvisning till den diskussion som förs i avhandlingen om kommunikationerna i lägenheterna.

»Brukar dörrarna mellan de olika rummen i regel stå öppna eller vara stängda?» lyder en fråga som ställs till familjerna och svaren redovisas i en tabell över »dörrstängningsvanorna» på sid. 132. Man ser där att i det övervägande antalet fall står dörrarna öppna dagen igenom, lägenheten utgör en enhet där familjemedlemmarna lever ett gemensamhetsliv. Också andra detaljer visar hän på en låg grad av individualisering av utrymmena. Man anser det t. ex. inte vara någon fördel med flera små garderober, som gör det möjligt för var och en i familjen att ha sin klädförvaring för sig, utan man föredrar ett större gemensamt utrymme för klädförvaring i form av klädkammare.

Skenbart motsäggande resultat nås när de boende yttrar sig om sina önskemål rörande dörrar mellan rummen. Det visar sig att de ogillar alla »onödiga» dörrar liksom de ogillar öppna förbindelser utan dörrar (t. ex. mellan tambur och vardagsrum). Planlösningar som försöker skapa rymdkänsla genom att sammansmälta olika utrymmen uppskattas mindre än planlösningar där varje rum har förbindelse direkt med tamburen men inte sinsemellan.

Hur hänger nu detta ihop? Jag vill tolka det som ett vittnesbörd om hur oerhört begränsat det totala utrymme är, där familjen ska leva sitt vardagsliv med alla dess högst differentierade funktioner. Man tvingas att vara tätt tillsammans, det finns ju inga avstånd någonstans. Husmodern, som enligt tidsstudierna tillbringar 6 timmar om dan i köket med matlagning, disk, sömnad, strykning etc. befinner sig naturligen i familjelivets mitt. När hon ska se till barnen eller tvätta i badrummet eller städa sovrummet har hon kort väg, hur än lägenheten är planerad. Det

behövs inga speciella arrangemang för att hon ska kunna t. ex. övervaka något som kokar på spisen samtidigt som hon tvättar, hon har nära till spisen från varje punkt i lägenheten. Barnen kan göra sig hörda av mamma var de befinner sig. Detta gemensamhetsliv är familjerna, som i regel kommer från bostäder ännu trängre än den moderna lägenheten de nu har, vana vid; deras dörrar står öppna, de är hela tiden medvetna om varandras sysselsättningar. Men inom ramen för detta kontinuerliga gemensamhetsliv har familjemedlemmarna dock i en mängd sammanhang behov av att kunna isolera sig. Den lilla stund som middagsmaten steker och osar stänges säkert köksdörren. Behöver någon sova under dagen stänges sovrumsdörren. Man vill kunna stänga mellan främmande och stojande ungar, mellan radion och symaskinen och läsläsande barn, mellan äldre barns bekanta och föräldrarnas pratstund etc.

En gemensamhetstillvaro, som genombrytes av en mångfald av isoleringsbehov, är alltså vad en liten familjbostad måste vara avpassad till. Ur planeringssynpunkt tycks det absolut aktuellaste vara att för framtiden öka differentieringsmöjligheterna. Om familjbostaden växer är det inte i första hand utrymmena för familjens gemensamma tillvaro, köket och vardagsrummet, som ska utökas utan de smårum som ger framför allt barn och ungdom möjlighet att få sitt eget. Det är äldre tiders bostadsvanor som kvarstår i och med den konstaterade kollektivtillvaron i bostaden. Allt talar för att en uppväxande generation har behov av mer individuell avskildhet i och med t. ex. mer skolgång, fler radioprogram, fler ägodelar och hobbyssysselsättningar. För att hemmet skall kunna ge möjlighet till återhämtning och individuell aktivitet är det viktigt att var och en kan stänga en dörr om sig. För att familjen ska kunna vara tillsammans behövs inga särskilda planeringsfinesser.

Detta är ett av de väsentliga problem som läsaren av Lennart Holms avhandling drivs att fundera över. Det fina med hela hans uppläggning av sin forskningsuppgift är att den ingalunda markeras som avslutad utan som en början, en etapp, som han själv och andra måste bygga vidare på. Med mycket komplicerade metoder har han i samarbete med en expertgrupp från Hemmens forskningsinstitut försökt att dels kartlägga boendevanor och levnadssätt och dels de boendes åsikter om olika detaljer i bostaden. Bostadsteknikern har haft att arbeta med en statistisk och sociologisk metodik som ännu är föga utarbetad av respektive vetenskapers företrädare. Att döma av de omdömen han hittills fått av sakkunskapen har han behärskat sina instrument tillfredsställande. Syftet är att nå en sådan klarhet och förenkling i tillvägagångs-

¹ *Familj och bostad* – en redovisning av fem fältstudier i moderna svenska familjbostäder 1951–1954. Av Lennart Holm. Hemmens Forskningsinstitut. Stockholm 1955. 236 sid. Ill. Pris 20 kr

DK 333.322.2:721:643/645 (485)

sättet vid bostadsvanestudier och opinionsundersökningar att man kan komma till en metod att utan för stor apparat normalt »testa» bostäder i avseende på deras funktionsduglighet.

Ganska naturligt är väl att ur detta studium av planerings- och utrustningsdetaljer borde kunna framkomma ett förenklat förfaringssätt för planering av bostäder. Många mått i en bostadsplan som nu tillyxas av varje arkitekt efter eget bedömande kan säkerligen fastläggas på sådant sätt att det mesta möjliga av praktiska krav som ska tillgodoses finns inbakade från början.

Det är dock inte en fastspikad och stillastående »standard» som är eftersträvansvärd utan tvärtom ökad rörlighet, ökat hänsynstagande till nya tekniska förutsättningar och nya behov och krav som framkommer i vårt dynamiska samhälle och även ökade möjligheter för den som planerar att ägna uppmärksamhet åt de speciella förutsättningarna i varje särskilt projekt.

En exemplifiering ur Holms avhandling av en enda liten bostadsdetalj kan visa hur de yttre förutsättningarna ständigt befinner sig i förändring. Matförvaringsproblemet har undersökts. Familjerna har tillfrågats om de är nöjda med tillgängliga resurser för förvaring av mat i speceriskåp, skafferier och kylskåp och resultatet visar att invändningarna mot det *utrymme* de nu erhåller i de moderna lägenheterna är fåtaliga. Däremot råder ett ganska stort missnöje med *temperaturen* i skafferierna. Skulle detta resultat innebära att man för framtiden ska se till att det konstrueras bättre ventilerade skafferier, punkt, slut? Så ligger det inte alls till med matförvaringsfrågan, om den insättes i ett större sammanhang. Hela problemet om familjernas matinköp och matförvaring kanske snart måste planeras efter helt nya linjer. Vid sidan av snabbköpssystemet som ofta anses vara det allra nyaste på livsmedelsdistributionens område, men som, trots att det innebär stor tidsbesparing vid inköpen, i realiteten är ett opraktiskt system att få hushållens livsmedelsförråd påfyllda, har nya former som

innebär köp av större mängder specerier och dylikt åt gången börjat dyka upp. Allt talar för att den nödvändiga förenklingen av livsmedelsdistributionen måste ske denna väg. Då uppträder helt nya matförvaringsproblem i bostäderna. Därtill kommer att vissa konserverade livsmedel, de djupfrysta, fordrar helt annat förvaringsklimat än några andra och frågan måste lösas om hur dylika kylde utrymmen skall inplaceras (säkerligen inte genom de otympliga frysbboxar som fabrikanterna nu reklamerar).

Hur framtidsproblem av detta slag ska lösas kan man inte fråga familjerna om, de kan inte döma om det de inte har erfarenhet av. Här gäller att göra ett teoretiskt studium av olika möjligheter och sen få till stånd systematiskt genomarbetade experimentlösningar som provas i praktisk användning. Men för prövningen behövs just de metoder som Lennart Holms studium syftar till att få fram.

Ett annat område där utvecklingen kräver radikalt nyplanerande gäller utrustningen för tvätt och torkning och efterbehandling av kläderna. Lennart Holms studier visar på en stor förvirring i hushållens sätt att organisera tvättarbetet och allmän missbelåtenhet med anordningarna för tvätt. En ny teknik är också på väg på detta område. Men hur primitiva är inte de nya anordningar som hittills projekterats exemplifierade t. ex. i familjbostäderna på H 55. Hur många »tycken» om vad som är det rätta här finns det inte bland arkitekterna (eller rättare sagt deras fruar) och bland tvättmaskinsförsäljare. Låt oss i stället för alla dessa inknuffade tvättmaskiner få se några väl genomarbetade lösningar och få veta hur de fungerar för vanliga familjer.

På samma sätt kan man exemplifiera på det ena området efter det andra hur det inte är stillastående man kan förvänta sig om instrumenten för planering kan kompletteras med ett systematiskt bostadstestningsförfarande utan ett friskare och friare experimenterande, som på ett helt annat sätt än de många individuella hugskott som nu ofta får beteckningen experiment, kan leda till förnyelse av bostäderna.

Brita Åkerman

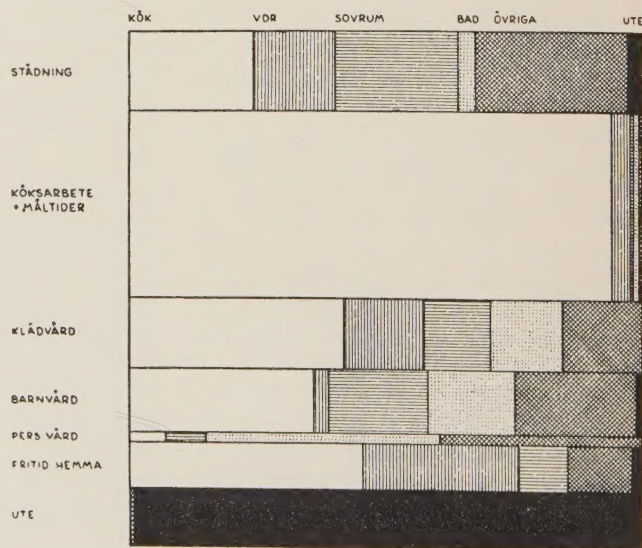
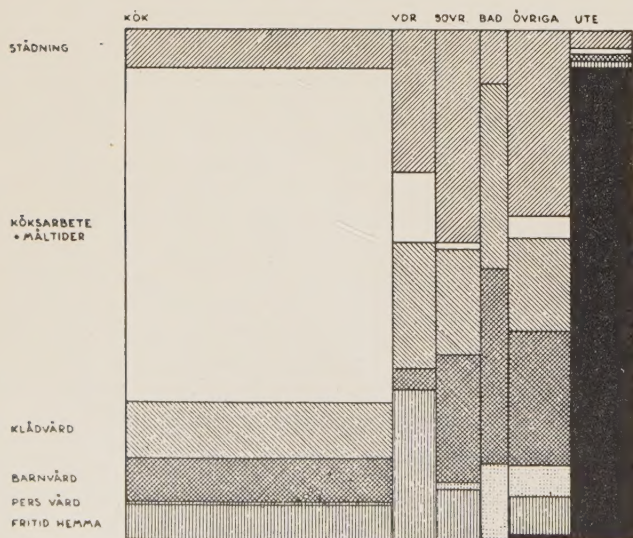

Diagram över husmoderns sysslor och rumsanvändning under 12 timmar. T.v. visas sysslornas fördelning på bostadens olika utrymmen, f. h. rummens användning för olika sysslor. (Ur »Familj och bostad»)

MODULEN — ett industriellt verktyg¹

Av arkitekt SAR Lennart Bergvall

DK 721.011:389.63

Vad är det egentliga ändamålet med modulstandardisering och modulbyggeri?² Detta kan synas vara en alltför elementär fråga att ställa i en tidskrift som Byggmästaren, men sannolikt beror diskussionen kring många detaljer i fråga om modulen därpå, att vi inte tillräckligt klart har besvarat en rad av sådana elementära frågor.

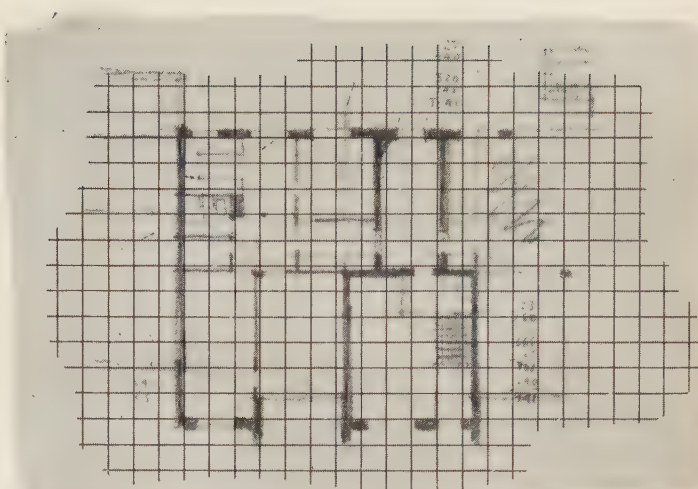
Det är till att börja med nödvändigt att slå fast att modulen har skapats som ett naturligt — och nödvändigt — komplement till standardiseringen. Detta innebär att ändamålet med modulen och modulbyggeri är exakt detsamma som för standardisering i allmänhet, nämligen att *befrämja industriell massproduktion*. Man måste vara klar över att standardiseringen är en oundviklig konsekvens av industriell produktion — hantverket å sin sida har ingen användning för den.

Standardiseringen befrämjar denna industriella produktion huvudsakligen genom att koncentrera efterfrågan till ett begränsat antal typer och storlekar, varigenom den tillåter eller underlättar produktion i stor skala, lagerproduktion och automatisk produktion — i framtiden även automation.

De olika standardiserade, industriellt tillverkade byggnadsdelarna måste emellertid passa till varandra på byggnadsplatsen och måste vara gjorda så, att de kan göra detta i *ett antal olika kombinationer*, som inte kan förutses i förväg, om man skall ha kvar någon frihet för den skapande arkitekten. Det är här modulen kommer in i sammanhanget; de fabriksgjorda enheterna måste passa in i ett allmänt måttssystem med en minsta gemensam nämnare, modulen. Ändamålet med modulbyggeri och modulstandardisering måste då bli för det första att tillåta en avancerad standardisering och industrialisering av tillverkningen av olika byggnadsdelar och för det andra att påskynda överföringen av produktionen från byggnadsplatsen med dess ogynnsamma arbetsförhållanden till industrier, där förhållandet är vida gynnsammare för en rationell produktion. Av denna anledning är det berättigat att beteckna modulen i första hand som ett industriellt verktyg.

Att en ytterligare industrialisering av byggnadsindustrin med åtföljande möjligheter till kostnadssänkning är nödvändig i hela världen illustreras vältagligt av det faktum, att bostadsbyggandet knappast är självförsörjande i något enda land utan praktiskt taget överallt måste subventioneras.

Svaret på många av de frågor, som uppstår i samband med modulbyggeri, beror på hur man uppfattar modulen och modulbyggeriet. Uppfattningen härom är nämligen för närvarande något olika i olika länder. Den svenska uppfattningen, som finner

stöd i de flesta andra länder är den, att modulbyggeri innebär, att alla anslutningsmått på byggnadsdelar och alla rumsdimensioner skall vara multiplar av en grundenhet, modulen. Detta innebär till att börja med, att modulstandardiseringen sysslar enbart med anslutningsmått och inte försöker begränsa måttvalet för andra dimensioner som t. ex. höjden på ett bord. Inte heller behöver alla anslutningsmått vara modulmått. Endast måtten på sådana byggnadsdelar, som skall anslutas till andra i oförutserbara kombinationer. Sålunda måste en dörrkarm, som skall anslutas till olika väggmaterial, ha utvändiga mått som är multiplar av modulen, medan däremot dörrbladet, som alltid skall anslutas till en dörrkarm, mycket väl kan standardiseras i icke modulmått, även om den tillverkas på en annan fabrik än dörrkarmen, därför att samordningen mellan dessa en gång för alla kan förutses vid standardiseringen. Begränsningen till anslutningsmått innebär också att antropometriska data har mycket liten betydelse i modulstandardiseringen. Inför Le Corbusiers försök att grunda ett helt system för »modulor» standardisering på s. k. »människliga mått» skulle man vilja fråga, vad man menar med människliga mått? Om man skall använda människans kroppslängd som grundenhet, skall man då använda medellängden på en lång amerikan eller på en liten nätt fransyska? Likaså är det omöjligt att inse varför t. ex. 1 fot (30,5 cm) är ett »människligt» mått, medan 3 dm (30 cm) inte skulle vara det. Den svenska uppfattningen av modulstandardisering innebär också, att arkitekten i princip skall ha all den frihet, som innefattas i ett rutnät med modulen 1 dm som maskvidd. Detta är den grundläggande orsaken till att modulen inte får vara för stor. Restriktionerna på planlösningen skulle då bli oacceptabla både ur arkitektonisk och ekonomisk synpunkt. Det förklarar också varför man måste uppfatta en dm som grundmodul även om man för en del fall (ex. rörledning-ar) måste begagna halva modulen så att det med viss rätt skulle kunna sägas, att det i så fall är halva modulen som är den verkliga grunddimensionen. Det är nämligen i enlighet med vad ovan sagts om grundmodulen 1 dm maskvidden på rutnätet, som bestämmer och begränsar rumsdimensionerna och som mäs-

¹ Bygger i huvudsak på ett föredrag hållet inför "Modular Society" i London 15/11 1955

² Det engelska "modular coordination" som används i internationella sammanhang saknar tyvärr adekvat svensk översättning

te tas med i räkningen då man konstruerar t. ex. ett system för monteringsfärdiga väggar. Halva modulen tas inte med i räkningen därvid, utan skall endast användas som en hjälp för att få särskilda byggnadsdelar att överensstämma med det grundläggande modulnätet.

I detta sammanhang är det nödvändigt att göra klar skillnad mellan å ena sidan modulen och å andra sidan elementstorlek, planeringsnät och preferensmått samt serier av dylika.

Vad *elementstorleken* beträffar sägs det ofta från tillverkare av t. ex. monteringsfärdiga väggar att ett visst mått, ex.-vis 1,2 m, är den mest ekonomiska bredden på deras element så att varje ekonomisk användning av deras system kräver att planerna är ritade på ett 12 modulers rutnät. Om man emellertid tar med i räkningen det enorma slöseri med yta som detta innebär, skall man snart inse att vi inte har råd att gå den vägen. Det innebär helt enkelt att man på varje enhet (villa, våning etc.) i genomsnitt kommer att helt onödigt öka dimensionen med 1/2 maskvidd på planeringsnätet i bägge riktningarna, och det vill säga i detta exempel 6 moduler jämfört med fri planlösning. Av den orsaken kan storleken på ett planeringsnät aldrig få bestämmas av de monteringsfärdiga enheterna; dessa måste konstrueras så att de kan begagnas för varje god plan ritad på det grundläggande modulnätet, om de skall kunna användas generellt och inte bara för ett visst slag av byggnader eller för ett visst speciellt projekt. Detta innebär naturligtvis inte att alla monteringsfärdiga väggar etc. endast skall vara 1 modul breda och inte heller innebär det att tillverkarna skulle behöva öka sina 12 moduler, som är den grundläggande elementbredden i det nämnda exemplet, men de måste vara beredda att till grundelementen lägga ett litet antal av vad som kan kallas »växelmynst», dvs. mindre element som tillsammans med grundelementen kan bilda varje modulmått. Om storlekarna på dessa extra element väljes omsorgsfullt, behöver de endast utgöra några få procent av det totala antalet element och behöver knappast påverka den rationella produktionen av de stora elementen. Endast med en så generell målsättning kan den växande industrien av färdigtillverkade vägg- och bjälklagsdelar m. m. tjäna både arkitektur och ekonomi.

Planeringsnätet kan vara ett mycket värdefullt verktyg för en god och rationell planering av olika slags byggnader men endast om det är tjänare och icke herre. Storleken på planeringsnätet måste bestämmas enbart av byggnadens funktionskrav och inte som förut påpekats av elementstorleken inom något visst monteringsfärdigt system. Utformningen av våra hus skall bestämmas av våra egna önsknings- och drömmar och inte av klumpigheten hos vår teknik. Detta innebär att för bostäder är större planeringsnät än det grundläggande modulnätet oacceptabelt. Modulen är ju nämligen vald just som maskvidden hos det standardrutnät, vilket är allmänt acceptabelt för alla slags byggnader. I själva verket tillåter bostadshus mindre restriktioner ifråga om planlösningen än någon annan slags byggnad, därför att man där måste tillfredsställa det största antalet olika funktioner inom en mycket begränsad yta. Däremot kan ett

större planeringsnät vara värdefullt för andra byggnadstyper. Sålunda kan stora planeringsnät vara av värde för fabriksbyggnader, skolor eller rättare sagt klassrumsdelen av skolor osv. Likaså kan man tänka sig ett planeringsnät för sängavdelningarna till ett sjukhus, medan ett annat planeringsnät är lämpligare för kontors- och bostadsdelen i samma anläggning. Man måste därför förutse ett antal olika planeringsnät för olika typer av byggnader.

Den allmänna industriella standardiseringen har sedan länge begagnat *serier av preferensmått* för att underlätta ett förnuftigt storleksurval. Standardmåtteten inom den industriella standardiseringen är därför vanligen baserade på geometriska serier, de s. k. Renardserierna, vilka gör det möjligt att täcka ett visst storleksområde med minsta antal standardiserade enheter. Men detta har alltid använts som ett verktyg för standardiseringen, som tjänare och inte som herre. När t. ex. funktionsstudier ger en klar anvisning, att storlekar utanför serierna är mycket högfrekventa, har man övervägt att överge serierna. Det är livet självt som skall tillfredsställas av standardiseringen, inte en abstrakt matematisk princip. Det är nog klokt att i detta sammanhang begrunda – liksom ofta i fråga om tekniska problem – att det inte är matematiken som är komplicerad utan verkligheten själv. Till och med mycket komplicerade formler eller serier är bara en mycket, mycket grov approximation av den långt mera komplicerade verkligheten.

Också inom byggstandardiseringen kan användningen av serier vara en värdefull hjälp att välja de rätta storlekarna för standardiseringen. Även om den aritmetiska serie, som bildas av alla multiplar av modulen, till en viss grad begränsar antalet storlekar, så är detta inte alls tillräckligt. För att göra ett rationellt urval behövs det några slags serier, någonting motsvarande Renardserierna, men med den skillnaden att vi inom byggnadsfacket måste pålägga de standardiserade delarna ännu ett villkor, nämligen utbyttbarheten. Problemet om serier och preferensmått är därför mera betydelsefullt och mera komplicerat inom byggnadsindustrien än inom den allmänna industriella standardiseringen. Dessa problem har ingående studerats vid Building Research Station i England och dessa studier har tillvunnit sig stort intresse i det internationella modulararbetet. Men det bör observeras att detta snarare är en fråga om standard och allmän måttsamordning än en modulfråga, ty ur definitionen på modulen följer det som självklart, att alla anslutningsmått på en standardiserad byggnadsdel skall vara multiplar av modulen. Ändamålet med serierna är enbart att hjälpa oss att välja de lämpligaste multiplarna i varje särskilt fall. Det är för övrigt värt att notera, att medan alla serier som diskuterats i detta sammanhang har varit geometriska serier, så är byggandet självt aritmetiskt till sin karaktär. Att bygga innebär just att vi med våra egna händer materiellt skapar en aritmetisk serie.

Geometrisk serier har emellertid mycket länge använts inom byggandet, redan inom antikens byggnadskonst, men inte av tekniska orsaker, för det fanns inget tekniskt behov av detta, utan enbart av estetiska skäl. Detta har Le Corbusier försökt att uppliva med sin »modulor», som tidigare berörts. Le

Corbusier själv hävdar att användningen av hans serier säkrar harmoniska proportioner på byggnaderna på ett mycket bättre sätt, än då måtten väljas fritt. Här skall inte argumenteras om detta, utan låt oss för ett ögonblick anta att hans påstående vore sant. Hur skulle det då påverka vår syn på modulstandardisering? Inte alls. Det skulle endast ge oss ett hjälpmedel för att utvälja de multiplar av modulen, som vi tror skulle säkra harmoniska proportioner.

Sammanfattningsvis kan sägas om serierna att det inte finns någon motsättning mellan den aritmetiska serie, som bildas av alla hela multiplar av modulen å ena sidan och geometriska serier å den andra sidan, antingen det gäller Renardserierna, Le Corbusiers »modulor serie» eller de serier, som utarbetats vid Building Research Station, så länge de senare används uteslutande som medel för att bättre kunna utvälja lämpliga multiplar. Frågan om modulens storlek är för Sveriges del inte något problem. Vi har för länge sedan stannat för 1 dm och det är intressant att notera, att en rapport, som framlades vid senaste EPA-mötet¹ angående modulprojektering i München mycket kraftigt understödde förslaget om 1 dm resp. 4" modul som en generell internationell modul. Därvid baserade man sig nästan helt på de *kriterier* för lämplig modulstorlek, som redan tidigt uppställdes från svensk sida. Självfallet är frågan mera komplicerad i ett land med fot-tum-system, varför denna aspekt på frågan inte skall beröras här. Det kan emellertid vara värdefullt att något belysa vilket inflytande tegeldimensioner bör tillåtas att ha i sådana diskussioner. För de flesta lekmän och tyvärr även för många fackmän består ett hus fortfarande huvudsakligen av golv, väggar och tak och därtill en del andra mindre betydande saker, som installationer etc. Men denna uppfattning av en byggnad är föråldrad och inadekvat i vår tid. Numera representerar själva stommen omkring 30 % av den totala byggnadskostnaden och av detta kanske 1/3 representerar tegelväggarna i ett s. k. tegelhus. Detta innebär, att då man diskuterar att låta tegeldimensionerna och därmed sammanhängande problem hindra moduleringen så tillåter man en byggnadsdel, som representerar kanske 10 % av den totala byggnadskostnaden att hindra oss från att använda ett utmärkt verktyg för att rationalisera alla de andra byggnadsdelarna som representerar 90 %. Då modulen 1 dm fastställdes i Sverige för åtskilliga år sedan, kan man med skäl fråga vilka praktiska resultat och erfarenheter vi har fått. I full överensstämmelse med vår uppfattning om modulen som ett industriellt verktyg fann man efter en tids tämligen långdragna diskussioner, som tycks oundvikliga när man försöker introducera modulbyggeri, att den bästa vägen vore att inte starta med att försöka driva arkitekterna in på en tämligen okänd modulprojektering utan i stället använda modulen som ett verktyg för standardisering av byggnadsmaterial och byggnadsdelar, så att man gradvis skulle få ett lager av modulmåttatta delar och på det viset göra arkitekter och byggare medvetna om vad modulprojektering innebär och om alla de toleransfrågor osv. som följer därav. Man är nu redo att ge

arkitekter och byggare mera detaljerade instruktioner i modulprojektering och uppmuntra dem att verkligen gå vidare med det, men för att få en fast grundval för detta avser vi att i samarbete med EPA rita och bygga ett antal praktiskt taget helt modulariserade hus. Först sedan man fått alla erfarenheter från dessa experiment är tiden inne att slå fram modulprojektering på bred front, trots det faktum att vi redan nu har omkring 100 av de mest betydande byggnadsdelarna och byggnadsmaterialen standardiserade i modulmått. Även teglet kommer inom den närmaste tiden att bli inordnat i modulstandarden.

Det är nog berättigat att säga, att den tiden icke är avlägsen, då endast modulmåttatta byggnadsdelar är tidsenliga och att de tillverkare som tidigt gått in för att med sådana produkter möta framtiden inom byggeriet, kommer att ha en mycket påtaglig fördel jämfört med icke »modulariserade» konkurrenter. Vi har också funnit att detta är den bästa för att inte säga enda vägen för att göra gemene man inom byggnadsindustrien bekant med de problem och principer för toleranser som följer med modulbyggeri och som i allmänhet är alldeles nya för byggnadsindustrien. Men då standard efter standard släppts ut och blivit tillämpad, där alla dimensioner, där så är nödvändigt är angivna med lämpliga toleranser, så blir man steg för steg van vid det. Givetvis är vi alla medvetna om att byggnadsindustrien av många skäl måste arbeta med större toleranser än t. ex. den mekaniska industrien. Men det är alls inget skäl till att inte använda toleranser, tvärt om. I detta sammanhang bör det understrykas att modulbyggeri i och för sig icke kräver snävare toleranser än vanligt byggeri, men man måste veta vilka toleranser man faktiskt har att räkna med. Det kan också vara berättigat att fråga vilka ekonomiska erfarenheter man i Sverige har gjort genom användning av modul, men i själva verket är den frågan omöjlig att besvara, ty hur skulle man kunna skilja det inflytande på byggnadskostnaden som härrör från modulstandardisering från det som härrör från annan rationalisering, stigande prisnivå, stigande bostadsstandard osv. Den som begär att vara absolut säker på varje öre innan han vågar acceptera modulbyggeri, kommer helt enkelt att missa själva poängen. Inför varje nytt steg i den tekniska utvecklingen skall man finna att teknik och vetenskap kan leda en fram till en viss punkt, men bortom den måste man våga förlita sig på intuition. Alla betydande uppfinningar och tekniska framsteg har skapats genom en sådan kombination av vetenskaplig skicklighet, intuition och övertygelse. Och modulbyggeri är inget undantag.

(Som exempel på 100 % modulbyggt hus kan nämnas Elementhussystemet, som emellertid tidigare beskrivits i denna tidskrift, varför detta avsnitt här förbigås.)

Det har redan påpekats att modulen kommer att vara ett omistligt verktyg för framtidens byggnadsindustri, men det är förvånansvärt att modulen inte har införts långt tidigare än i våra dagar. När man har en industri, som just har till ändamål att sätta samman ett stort antal olika delar till en enhet, är det inte då självklart att en systematisk samordning av delarnas dimensioner är nödvändig?

¹ EPA = European Productivity Agency

Foto: Hernried

ELEMENTEN

En skulptur att se, att vara i, att gå inunder och igenom. Arkitektur utan funktion, öppen mot sol och regn, genomströmmad av vindarna från stranden och havet.

Elementen är ett av de skönaste försök som gjorts att forma det ogripbara rummet, det levande och alltid återkommande huvudtemat i vår tids konst. Det beskriver samspel och sammanhang mellan rymd och massa, mellan det skulpturala rummet och den omgivande rymden. Det är en lysande formulering av detta ogripbara rums arkitektur – en skulptur utan gränser. Den definitiva karaktären hos formerna och den gigantiska skalan kommer också verket att kännas som en sammanfattning av en konstnärsgenerations visioner.

Skulpturen är tänkt som en mångfald av standardiserade betongelement, fyra olika enheter. Det kan ses som ett uttryck för släktskap med modern arkitektur, men i första hand som en teknisk metod att utföra en betongskulptur av monumentalformat till låga kostnader. De få elementen underlättar fattbarheten i en komplicerad och mångtydig uppbyggnad, men det är icke fråga om en verkan genom upprepning, utan elementen används tveklöst som delar i en fritt genomförd komposition – en skulptural organism. I nutida arkitektur håller elementen på att skapa en arkitekturordning, som är den likformiga upprepningens.

Ett skulpturprojekt

DK 73:691.327

Att bygga med färdigtillverkade element framstår som ett självklart tillvägagångssätt i den nuvarande tekniska situationen. Förhoppningen var tidigt den att man trots sådana byggmetoder skulle kunna få en rikt varierad arkitektonisk gestaltning, kanske man rentav drömt om att genom elementens sammanställning kunna forma en än mer anpassbar och individualiserad arkitektur än tidigare. Detta är fortfarande teoretiskt möjligt, men mycket tyder på det motsatta. I den moderna internationella arkitekturstilen, vars schemata alltmer fixerats, användes den likformiga upprepningen av identiska element som ett

Foto: Hernried

»Elementen» är ett projekt till monumentalskulptur av skulptören Arne Jones i samarbete med arkitekten Klas Anshelm. Det utfördes som tävlingsförslag vid en tävling om en skulptur till Öresundsparken i Malmö 1954. Det var avsett att utföras av standardiserade betongelement. Ej prisbelönt

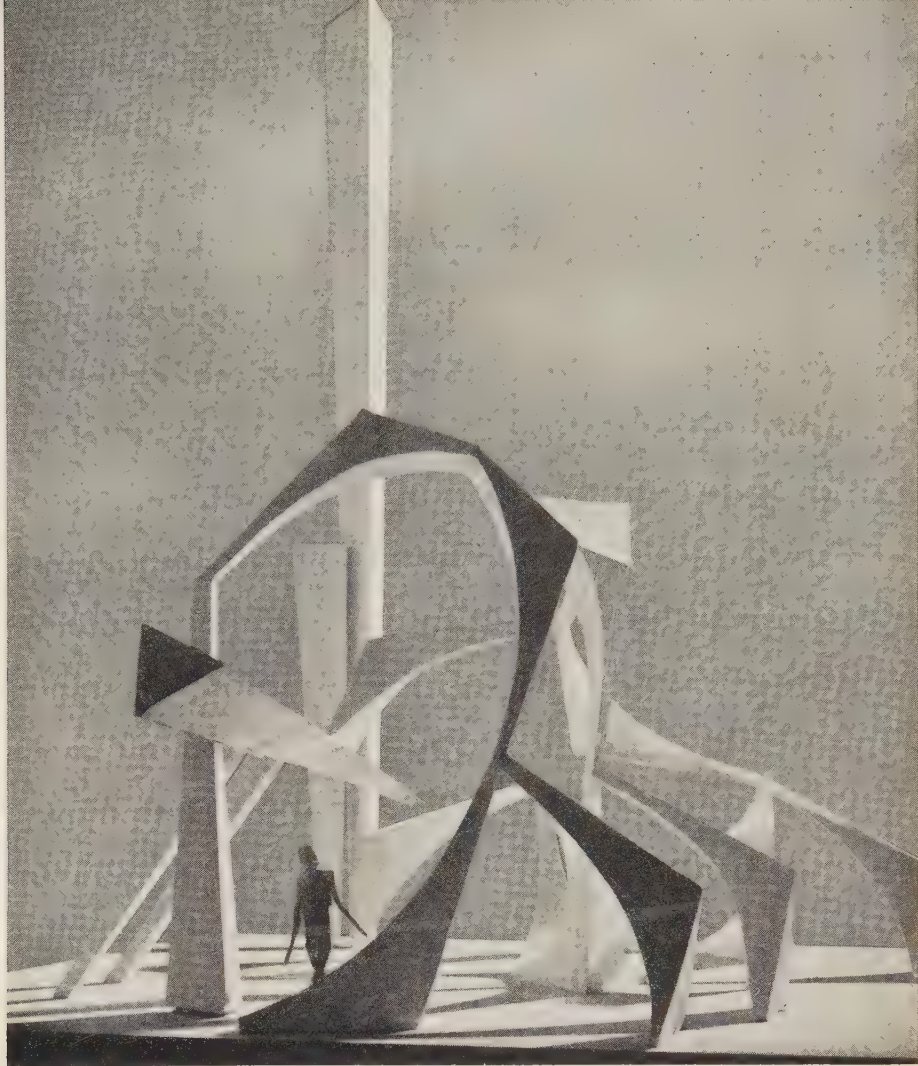

Foto: Tore Johnson

arkitektoniskt verkningsmedel. Den oändliga additiva upprepningen är en slags estetisk självtillräcklighet. Byggnaden betraktas alltmer som en summa av elementen och mindre som en helhet – den helhet som bär de skulpturala kvaliteterna.

En likformig upprepning har en särskild estetisk verkan och oändlighetsmönstret och massarrangemanget är kända medel för visuell effekt. Inför anblicken av den äldre monotona bostadsbebyggelsen i de största industristäderna kan intrycken pendla mellan beklämning inför delarnas likformighet och, på ett annat plan, en abstrakt skönhetsupplevelse inför

samma oändliga likformighet. Den moderna arkitekturstilens oändliga upprutade fasadschema, effekt genom upprepning och massverkan och allt som här till hör, »the curtain wall», »the wallpaper facade» etc. är utan tvivel redan arkitektoniska klichéer. Redan innan elementbyggeriet kommit igång på allvar i vårt land har vi en internationell kliché till hands som kommer att ge oss denna arkitekturs ansikte. Den är möjligen en lika slitstark kliché som de klassiska arkitekturordningarna. Den är i varje fall tekniskt och symbolmässigt adekvat på ett överväldigande sätt.

Kanske är det likväl symptomatiskt att Le Corbusier, en av den moderna arkitekturens och många klichéers skapare, i sina senaste verk sökt uttrycksformer som avlägsnar sig från denna klichéarkitektur och utgått från rent skulpturala former. Kanske i känslan av att i skulpturen på nytt finna utgångspunkter för en förnyelse av den arkitektoniska formvärlden.

Skulpturen *Elementen* är endast ett projekt, en modell till en skulptur. Det är endast sällan som avancerad konst kan förverkligas den nu vanliga vägen: på grundval av olik tänkandes medelåsiikt, en tävlingsjurys eller en stads fullmäktiges. Det är det ovanliga tillfället som måste inväntas. Kommer det i detta fall?

Erik Thelaus

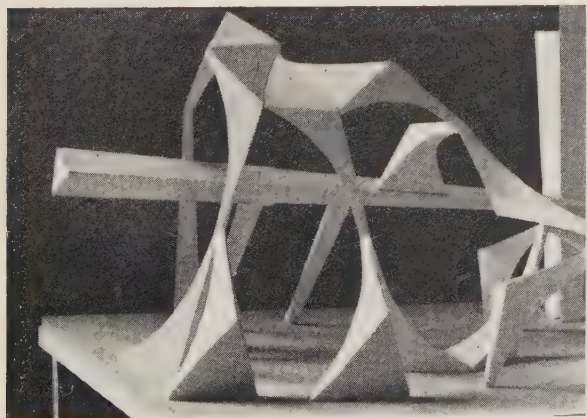
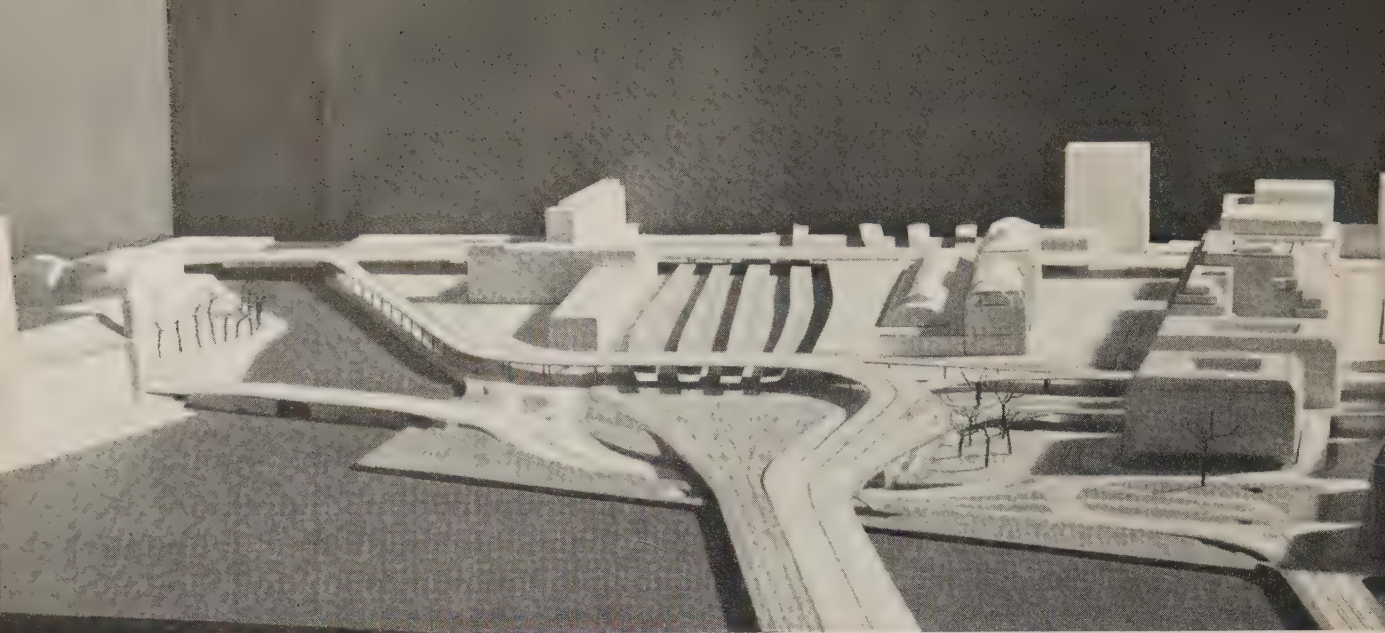

Foto: Hennried

DEN NYA TEGELBACKEN

DK 711.7:625.739 (485 Stockholm)

När stadsfullmäktige år 1953 antog den stadsplan för tegelbacksområdet, som ännu ligger hos Kungl. Maj:t för fastställelse, så skedde inte detta med någon större entusiasm. Fullmäktige hade två alternativ att välja på för själva trafikknutpunkten: underfartslösning eller kombinerad lösning med såväl under- som överfart visavi järnvägen. Fullmäktige valde underfartslösningen, dock med förbehållet att frågan skulle vidare bearbetas. Denna tveksamhet kan man förstå dels som en allmän reaktion mot de stora ingrepp i stadsmiljön, som en trafikavveckling på denna punkt nu syntes medföra jämfört med den idylliska s. k. femhörningen i 1946 års principplan, och dels mot den form, som dessa ingrepp hade i de båda alternativen. Gemensamt för båda förslagen var de enkelriktade viadukterna över Vasagatan från den fyrfiliga Söderbron in i Klara och anslutningen till Vasagatans plan mellan dem. Skillnaden låg i trafikföringen väster- och norrut. Underfartsförslaget måste där tillgripa en nedfartsramp på själva bron, som doppade i vattnet innan den nått kajkanten och böjde av västerut i underfartsrännan, medan den kombinerade lösningen lät denna trafikförbindelse gå upp i en slinga mellan viadukterna över Vasagatan för att sedan gå över järnvägsområdet och ned till Klara strand och ny bro mot Kungsholmen. Den motsatta, söderriktade trafiken fick i underfartsförslaget västerifrån använda underfarten upp till Vasagatan och sedan dess uppfart till Söderbron. En väsentlig skillnad mellan förslagen fanns även i behandlingen av själva Tegelbackskajen, som i det kombinerade förslaget kunde få karaktär av gångstråk sammanhållet genom en bred och något försänkt undergång vid broarna, vilket var omöjligt om en nedfartsränna från bron skulle ansluta till underfarten.

Den bearbetning, som nu vidtagits, innebär inte, att ingreppen i stadsmiljön blir mindre, men däremot

att de får en annan och mera konsekvent form än tidigare. Detta sammanhänger i sin tur med att själva trafikprincipen renodlats. Den genomgående nordsydliga trafiken Söderbron-Klara strandleden har ökat i betydelse, och båda dessa leder projekteras nu för sex filer. Sammanbindningen mellan dem går över bangårdsområdets södra del och är dubbelriktad. Därigenom lämnas den lokala trafiken mellan Kungsholmen och Klara att ensam begagna underfarten utan kollisioner med den genomgående, och gångstråket längs kajen kan genomföras. Jämfört med det kombinerade förslaget har denna överfart ingen slinga vid Vasagatan, utan går i nordligare läge direkt över järnvägen. Vid Klara strand avslutas den med ramper till markplanet och har dessutom en fortsättning på viadukt längs stranden fram till Klarabergsviadukten för anslutning till Kungsholmen. En utflyttning av kajkanten vid bangårdsposten blir här nödvändig.

Arkitektoniskt innehåller förslaget förbättringar genom att trafikapparaten fått en överskådlig och fattbar form. De stora ingreppen, överfarten och viadukten längs Klara sjö, sammanfogar järnvägsanläggningen och gatulederna till en fastare enhet än tidigare. För den stora allmänhet, som dagligen kommer att uppleva denna trafikmiljö när den en gång är helt färdig, torde den enda ursäkten för anläggningens existens, förutom den att man kommer fram, vara, att man gör det på ett vettigt och enkelt sätt. Tegelbacken är bara en i raden av den serie trafik-anläggningar, som stockholmarnas bilar kommer att framtvunga på olika punkter i staden, och ingreppen i den bestående miljön kommer överallt att vara kännbara.

Bakom förslaget ligger, på samma sätt som tidigare, ett lagarbete inom förvaltningarna. Väsentliga insatser har gjorts av civilingenjör *Bo Hertzman-Ericson* och arkitekterna *Tord Hultman* och *Tomas Johnsson*.

Torsten Westman

Vinjetten: Modellfoto av det nya tegelbacksförslaget. Foto: Sallstedts bildbyrå

Nedan: Överst »Femhörningen». Principplan 1946, i mitten underfartsförslag och nederst kombinerat förslag 1953 med över- och underfart. Skala 1 : 8 000

Plan av den nya Tegelbacken. Skala 1 : 4 000

TÄBY OCH VÄLLINGBY

Två stadsbildningar – två strukturer

I *Byggmästaren A 9* beskyller C-F Ahlberg mig för »lättvindig» historieskrivning och ett »groteskt» resone-mang. Det är hårda ord, det ena på det moraliska planet, det andra på det teoretiska, och de kan därför inte stå oemotsagda.

Låt mig först påpeka, att C-F Ahlberg läst min artikel i *A 6* slarvigt. Han gör gällande, att jag upphöjt Näsbydal-Grindtorp till rang av »storcentrum». Den enda gång detta ord förekommer i min artikel är beträffande Vällingby och Farsta, och som storcentra är dessa orter angivna i generalplanen för Stockholm. Vad jag sagt är, att den intensiva och koncentrerade bebyggelsen i Näsbydal-Grindtorps höghusområden kommer att ge upphov till en intensiv och koncentrerad stadskaraktär, med-givande en service som gör att detta bostadsområde inte kommer att ligga stadskärnan långt efter. Jag har vidare sagt, att områdets utformning kommer att få till konsekvens ett intensivt folkliv, som bidrar till att ge det en psykologisk likhet med Stockholms centrala delar. Det framgår av sammanhangen att likhet långt ifrån betyder identitet eller överensstämmelse.

Hela Ahlbergs analys av de – av honom – motställda förslagen Vällingby resp. Täby bygger på *kvantiteter*: »den centrala parken mellan 15-våningshusen omedelbart nordöst om Roslags-Näsby centrum är praktiskt taget lika stor som parkytan nordöst om Vällingby centrum, och medan antalet rumsenheter är 22 kvadratmeter i Näsbydals 8 punkthus är knappa 3 300, är det i den till parken i Vällingby direkt anslutna bebyggelsen ca 3 100». Först i sista hand och i största korthet kommer de kvalitativa faktorerna in: »en viss intimitet», »omväxling i rumsbildningarna» etc. Mot detta står mitt tyngdpunkts-läggande på *stadsstrukturen* – ett kvalitativt begrepp.

Det iögonenfallande med Roslags-Näsby är att arkitekterna samlat den överväldigande majoriteten av byggnaderna i två koncentrerade områden, vilket inte skett i Vällingby, där – om man betraktar Vällingby som *helhet* – befolkningen är mera spridd. Jag är medveten om att exploateringstalet i Näsbydal-Grindtorp är lägre än i Farstas *centrala* delar. Men VBB:s arkitekter, har trots detta lyckats åstadkomma ett koncentrerat, intensivt och slutet town-scape i motsats mot t. ex. Vällingby, där de centrala områdena och ytorna delats upp i mindre enheter med en »viss intimitet», där i stället den stora skalan på grund av bl. a. ortens höga befolkningssiffra verkligen borde varit motiverad. Så långt om det formala draget – den stora skalan, eller om man så vill, det klara och enhetliga greppet – som även C-F Ahlberg anser vara ett talangfullt drag.

Men jag skall återkomma till intensiteten och koncentrationen i stadsbilden och det folkliv, som därav uppstår i Roslags-Näsby, och jag vill för tydlighets skull meddela, att jag då går ett steg längre än till den kvantitativa faktorn, nämligen till den kvalitativa, till att beröra delar av stadsdelens psykologiska innehåll betingat av koncentrationen. Ahlberg anser, efter att ha gjort de ovan citerade kvantitativa jämförelserna, att folklivets intensitet i Roslags-Näsby inte har chans att bli större än i Vällingby: »Folklivet kan alltså förmodas bli ungefär lika intensivt i det ena som det andra fallet.» Om man nu emellertid läser vällingbyplanen och planen för Näsbydal rätt, finner man en avgörande skillnad, nämligen den att de två parkerna har helt olika funktioner. Vällingby-parken ligger *vid sidan* av bebyggelsen, näsbydalsparken med bebyggelsen *runt omkring*. Den senare är följaktligen inte bara det kompositionellt centrala i bebyggelsen utan

DK 711.432 (485 Täby); 711.417

kommer också vid sidan av sin funktion som rekreationsområde att vara en av de viktigaste kommunikationslederna. Trots koncentration har befolkningen mer kontakt med naturen än i Vällingby. Man har skapat en förstorad engelsk square tillgänglig för alla – eller om man så vill, en piazza.

Att med Ahlberg säga att den psykologiska likheten mellan Täby och Stockholms city »bör (alltså) kunna studeras i Vällingby» som är av en helt annan struktur, bara därför att vissa *kvantitativa* förhållanden överensstämmer är väl ändå – »groteskt».

Kan man efter detta med Ahlberg säga, att jag har fel i mitt påstående att författarna till täbyförslaget »angripit frågan om den koncentrerade eller spridda staden»? Det är i Roslags-Näsby en ny giv i frågan, och inte endast en ny skala och en »formalism»; det är orättvist mot planförfattarna att påstå det.

Här kunde mitt försvar sluta. Men jag ber att få till-lägga några allmänna reflexioner. Att polemiken kunnat uppkomma beror på att kvantitativa och kvalitativa tänkesätt kommit att renodlas och ställas mot varandra.

Vad jag gjort i min kortfattade, och därför inte ut-tömmande, karaktäristik av stadsplanen för Täby är att jag fäst uppmärksamheten på stadens *karaktär och prä-gel*. För invånarna torde det vara en märkbar skillnad att bo i en glesbebyggd stadsdel eller i en upplyst koncen-tration – och kontrasterna kan bli stora även med *ungefär* samma exploateringstal. Stadskoncentration eller stads-spridning är begrepp som måste berikas med andra be-stämningar än bara exploateringstalet. Jag försökte närma mig detta, då jag talade om det psykologiska innehållet i stadsbilden, med hjälp av sådana termer som intensitet och folkliv, utan att för den skull anse exploaterings-talet betydelselöst. Sist av allt vill jag påstå, att jag lyc-kats göra några nya begreppsdefinitioner, men jag skulle med bestämdhet vilja påstå, att man i diskussionen måste rycka in nya begrepp för att nå stadens kvalitativa ka-raktär – stadens struktur. Vi har från 30-talet ärvt så-dana faktorer som direkt solbelysning i smalhus, kontak-ten med naturen etc. Men begreppet town-scape är inga-lunda definierat med enbart dessa och liknande termer.

De kvalitativa begreppen är svårare att gripa än de mätbara kvantitativa. De av vetenskapsmän med urba-nistisk skolning gjorda stadsanalyser, som på senare år framkommit både här och utomlands, har givit otvety-digt besked om att det inte är siffrorna som säger sista ordet om stadens karaktär och struktur. De är nödvän-diga som den första grundvalen, på vilken en rikare kun-skap skall byggas.

Thomas Paulsson

Det var Paulsson själv som ställde Täbyplanerna i mot-sats till Stockholms utbyggnad under och efter andra världskriget – varpå Vällingby är ett exempel. Jag har inte heller som Paulsson säger gjort någon analys av de två planerna Vällingby och Täby; jag har bara påpekat att den stora koncentration hos bebyggelsen, som enligt Paulsson skulle vara det väsentliga och det nya i Täby-planen, inte är något nytt och därför inte heller kan vara det väsentliga hos en plan, som obestriddligen repre-senterar något nytt. Jag har i motsats till detta Paulssons be-tonande av bebyggelsekoncentrationen, det vill med hans egna ord säga den kvantitativa faktorn, funnit det nya ligga på det formala planet – och däri ligger sannerligen intet förnekande av de kvalitativa värdena.

C-F Ahlberg

RENÄSSANSARKITEKTURENS FORMSPRÅK

DK 72.034 (45)

»När vi nå portiken från portgången framstår gården lysande ljus. Kolonnerna stå där; fria, härliga gestalter, omspolade av luft. Ljus och skugga modellera fram deras nyanserat fylliga kroppslighet – alldeles som Brunelleschi danat dem i S. Lorenzos kyrkorum. Vi förstå så väl den trollmakt kolonnerna utövade på 1400-talets florentinare!

Se också gårdsfasadernas vågräta lister ovan arkivolternas hjässor, hur de teckna fram dessa murytor med armbågs-vinklande skärpa, förlänande deras rumsavgränsande ytmässighet en intensiv verklighet i våra sinnen. Just detta rumsomslutande, dessa lysande murytor, tätt samlade kring gården, får valör i relation till exteriörens kroppsliga kub.

Se nu alltså hur arkivolterna teckna sina skuggfångande linjer i samspel med de horisontella listerna. Vilket linjespel! Arkivolterna svinga och lyfta, glädjefyllda; horisontalerna hålla ordning och disciplin.»

Det är Erik Lundberg som tolkar Palazzo Medici i Florens, ett citat ur ett av de bästa kapitlen i den sist utkomna delen av *Arkitekturens formspråk*: *Re-*

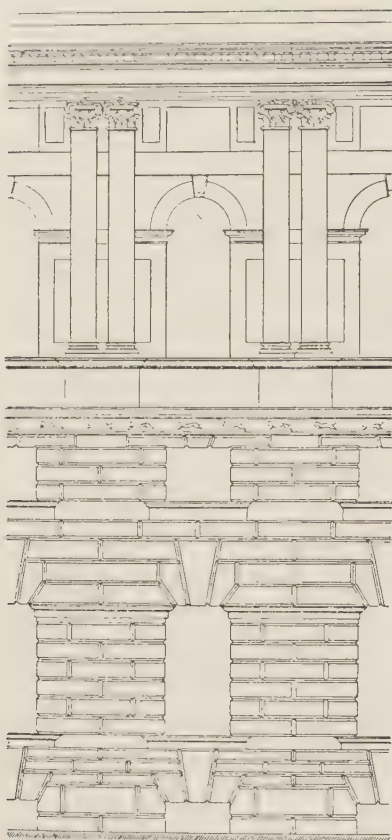
*nässansen i Italien 1420–1620.*¹ Analysen av palatsgården är av utmärkt kvalitet. Och den står ingalunda ensam. Snart sagt varje sida i den digra boken röjer en likadan vitalitet och friskhet i iakttagelsen.

Lundbergs arkitekturanalys bygger främst på upplevelsen av de rörelseintryck, som olika arkitekturlemmar förmedlar genom sin form, sitt läge eller sin uppgift. Han utvecklar här en ovanlig förmåga av följsamt inkännande: kolonnerna *stå*, *resa sig* eller *bära*, bjälklagen *vila* och *tynga*, fönstrens hålslog *utmana* murens rumsomslutande kraft. Lundberg besitter en hel arsenal av formuleringar – ofta språkliga nybildningar – som ger läsaren en stark suggestion av kraftspelet i en palatsvägg eller en kyrkofasad. Till dessa verb, som vill skildra rörelse och aktivitet eller avsaknad därav, fogas också en grupp adjektiv, som har till uppgift att karakterisera formens känslolägenhet. Flera av dem äger stor uttrycksfullhet. En sockels murar sägs vara *dova*. Peterskyrkans arkivolter svinga sig *maktfullt*, en arkitrav vilar i *stolt*, *fritt* utsprång.

Analysen av detta slag rymmer givetvis ett mått godtycke. I viss mån är detta ofrånkomligt, det utgör

¹ *Arkitekturens formspråk*. Av Erik Lundberg. Studier över arkitekturens konstnärliga värden i deras historiska utveckling. V. *Renässansen i Italien 1420–1620*. Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1954. Pris häft. 54 kr, i linneb. 69 kr, pergament 92 kr.

Vinjetten: Palazzo Borghese. Gårdsinteriör

T.v: Fasadskemat i Sanmichelis Palazzo Canossa i Verona. 1530—1537

Nedan: Gårdsinteriör från Palazzo Medici i Florens

priset för att överhuvud få något sagt, som går utanför rena banaliteter. Det är inte rimligt att bygga en arkitekturtolkning uteslutande på sådana begrepp, som kunnat verifieras vid psykologiska experiment. Lundberg har själv med eftertryck kritiserat en sådan självpåtagen asketism i en programmässig recen-

sion av Sven Hesselgrens avhandling *Arkitekturens uttrycksmedel* (se *Byggmästaren* nr A 11, 1954).

Å andra sidan kan Lundbergs tolkningar stundom bli extremt subjektiva, inkännandet i rörelsen leder honom ibland till ett slags dynamisering av byggnaden, ett alltför överdrivet intryck av kamp och krafturladdning. Detsamma gäller ett antal uttalanden om en byggnads känslouttryck. De förutnämnda karakteriserande adjektiven – dov, stolt, fri osv. – utgör närmast översättningar till ett psykologiserande språk av uttryck för volymens tyngd eller lätthet, stundom också av materialets stoffverkan. Men Lundberg använder dessutom ord, som avser klara och medvetna känslor. Arkivolter kallas *glädjefyllda*, delar av en fasad sägs vara *lyckoburna*. Det är ju möjligt att författaren främst avsett en suggererande stilistisk effekt. I den mån orden är allvarligt menade blottar de dock en viss svaghet i hans arbetssätt. Dels säger förmodligen dessa begrepp vida mer än vad byggnaderna verkligen uttrycker, dels anknyts de till alltför skiftande företeelser. Tunna, lätta band, som linjerar en florentinsk palatsgårds arkivolter blir för Lundberg lika *glädjefyllda* som ett lekfullt, blomstrande akanthusverk av Desiderio da Settignano. Med all sin känslighet i upplevelsen skjuter författaren stundom den verkliga detaljgranskningen av formen åt sidan. Analyserna blir för allmänna, de karakteriserande begreppen för vaga. Därigenom frestas han också att välja sitt material på ett mindre nogräknat sätt. Med samma utförlighet och inlevelse analyseras projekt – ritade eller avbildade på medaljer – och byggnader, som verkligen blivit uppförda och finns att beskåda i sinnevärlden.

Lundbergs karakteriseringsmetod tar främst sikte på den konkreta formen, samspelet mellan vägg och fönster, mellan kolonn och bjälklag osv. Den förefaller perfekt anpassad för sådana objekt som Cancellarians fasad. Däremot blir rumsanalyserna betydligt mer osäkert formulerade. De stora kyrkorummen, S. Andrea i Mantua, Peterskyrkan, Il Gesù, skildras visserligen ingående men det är planen, väggens indelning och valvens form, som fångat författarens intresse. Om rummen som helhet yttar han sig mera sällan, om ljusföringen nästan aldrig. För en sådan uppgift fordras delvis andra begrepp, som dock ingalunda finns att hämta färdiga i litteraturen. Till de bästa aktuella försöken på detta oerhört vanskliga område hör några fina, bara alltför trevande utförda analyser i Hesselgrens ovannämnda arbete.

Lundbergs styrka är upplevelsen och analysen av den enskilda byggnaden. Så fort han övergår till att binda samman flera företeelser – att visa upp det historiska förloppet eller hur arkitektur och bildkonst förhåller sig till varandra – slappnar greppet om ämnet. Några rent historiska passager om renässansfurstar är ytterligt vaga och försöken att jämföra t. ex. Peterskyrkans fasad och Caravaggios måleri förefaller skäligen missvisande.

Dessa svårigheter hänger nog i viss mån samman med den disposition, Lundberg givit sitt jätteverk – den volym, som anmäls här är bara nr 5 i en planerad räkka av 10 folianter (eller nästintill). Verket vill på en gång vara en räkka ingående analyser av det formspråk arkitekturen talat och samtidigt en

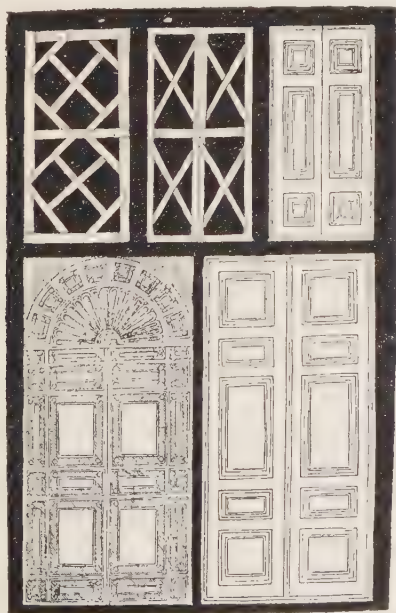
historisk översikt av alla dessa språks och dialekters uppkomst och förvandlingar. Den första uppgiften lyckas Lundberg onekligen lösa, samtidigt som den historiska ambitionen tvingat honom till en orimlig fullständighet och utförlighet. I detta arbete återfinns långa listor på byggnader, som bara karakteriseras med ett par ord vardera. Här framträder en egendomlig fullständighetslidelse, som egentligen bara är en belastning. Sedd som historisk framställning saknar boken å andra sidan mängder av oundgängligen nödvändiga uppgifter och synpunkter. Nu saknas ibland t. o. m. årtalen.

För en läsare av Lundbergs böcker innebär detta förhållande ingenting nytt. Knappast någonstans har han tillfredsställande lyckats lösa förhållandet mellan analysen och den historiska framställningen. Men varför ställer han sig dessa enorma uppgifter? Är det verkligen ett rimligt företag att söka förena analysen med en detaljbeskrivning av formens historia, där inte en nyans får gå förlorad?

Ur mängden av fängslande tolkningar skall här Lundbergs analys av Palladio väljas ut för en närmare granskning. Kapitlet inleds med några allmänna synpunkter: Palladio söker den antika kolonnadens enkelhet, han vill få »bära – vila – motivet att mera elementärt klinga fram igen». Därmed är utgångspunkten angiven för den serie analyser, som radas upp efter varandra.

Om Villa Rotonda:

»Från byggnadskuben lösgöra sig i viss mån de fyra portikerna, deras podier och fritrappor. Märk hur väl gleshet och kompaktet i dessa partier äro avvägda mot varandra. Portikernas sidomurar äro danade såsom väggar med stor båggenombrytning; podiet företer en motsvarande genombrytning, som förtar den dova massiviteten. Trappornas murflanker bidra också till terrassframsprångens verkan av en viss smidighet i all murmässig enkelhet. I de organiserade murframsprången äro så kolonner inplacerade. Murstommens fördelning av gleshet och massivitet förbereder dem och låter dem framträda såsom friaste gestaltbildningar, men dock också såsom delar av det helas murmässighet.»

Uiformning och konstruktion av dörrar enligt Serlio. Olika typer av fyllningsdörrar jämte anvisning för konstruktion av stommen därest dörrarna skola utföras med driven plåtbeklädnad

Palazzo Gondi i Florens. Huvudfasaden

Bilderna på sid 11—13 ur Lundberg: »Arkitekturens formspråk», V

Efter villorna behandlas en grupp stadspalats. Palazzo Valmarana i Vicenza:

»Samhörigheten mellan de båda stora våningarna markeras nu genom att kolossalordningen klyver igenom mellanetablementet. Att pilastrarna bryta igenom ett annat system av mera uppdelad valör framhäves även därigenom att hörnen i fasaden inte blivit försedda med någon jättepilaster. Den mindre skalans delning går här omhörn, varjämte fönsterarkitekturen i yttersta axeln är en annan än inne mellan de stora pilastrarna. En verkan av mittelparti med korta flygelstycken uppstår så. Även i höjddled inpassas pilastrarna i byggnadskroppens organisation av fot-plint, bål och höguren panna.»

Till sist behandlas kyrkorna. S. Giorgio Maggiore i Venedig:

»Även i S. Giorgio kommer kolossalordningen till användning – ehuru med halvkolonner i stället för pilastrar – och även där får jättestatyer bryta igenom ett mellanetablement. Det har påtagligen gällt för arkitekten att låta dessa mäktiga kolonner stiga fram så rent, klassiskt, elementärt hellenistiskt som möjligt. Han har lyckats därmed, men otillfredsställande förnimmes dock ett drag av tungt nedsjunkande i det nedre fasadpartiet, samlat inom sidoskeppens upptill brutna gavelröste. — — — Men hur mäktigt framträda dock inte dessa väldiga kolonnengestalter i aftonsolens glöd, därute på sin låga lagunstrand.»

Några kortfattade satser bildar förbindelselänkar mellan de olika analyserna: »nästa steg i Palladios utveckling...», »på sin väg fram till...», »han nådde fram till att förverkliga...» etc. Därigenom ges framställningen prägel av ett historiskt händelseförlopp, en sammanhängande utveckling i Palladios verk.

Palladio: Villa Rotonda i Vicenza

Palladio: Villa Emo i Treviso

Palladio: S. Giorgio Maggiore i Venedig

Ovanstående bilder ur G. Chierici: »Palladio», Milano-Florens 1951

Många av analyserna har stora förtjänster. Samtidigt lider de ofta av svagheten att inte syfta mot något klart bestämt mål. De är snarast ett slags översättningar i ord av en byggnads formspråk. En uppsjö av i och för sig fina iakttagelser hotar att överskugga de särdrag, som bäst lämpar sig att avgränsa och tolka just Palladio. Å andra sidan går Lundberg sällan in på en verklig detaljanalys. Palazzo Valmarana låter sig inte avfärdas bara med en tolkning av själva huvudmotivet. Där finns också en sällsynt komplexitet i detaljernas spel mot varandra, där hög-

renässansens former förändrats och fått en ny funktion.

Svagheten ligger dock främst i greppet om Palladio som helhet. Det existerar ingen »utveckling» i hans verk av det slag, som Lundberg antyder. Palladio förändrar sina byggnaders uttryck allt efter deras uppgift. Det är tacksamt att jämföra honom i detta avseende med Poussin, som stämde sina verk i olika tonarter efter ämnenas art. Också Palladios arkitektur äger en motsvarighet till Poussins mångomtalade *modi*. Vi kan lätt urskilja tre av dem. Se först hur han format sina stadspalats' fasader. Tunga, uttrycksfulla former hopas tätt intill varandra. Stundom möts de i oförmedlade kontraster, stundom bryter de in i varandra. Men dessa konflikter präglas ändå alltid av disciplin och klarhet. I Palladios verk finns ingenting av Michelangelos våldsamhet eller den bisarra formfantasin hos Giulio Romano (en arkitekt som f. ö. behandlats missvisande kortfattat av Lundberg).

Palladios kyrkor har formats efter likartade principer. Olika arkitekturelement stöter samman eller genombryts. Stadspalatsens formrikedom har dock reducerats till ett enda storslaget motsatspar. Kyrkorna talar därigenom ett lugnare och högtidligare språk. »Det har gällt att få fram verkan av stolt jättekolonnad, majestätisk i sin oberörda gudatillvaro», säger Lundberg om S. Francesco della Vigna i Venedig.

Också lantvillorna präglas av ett utomordentligt lugn. Formerna är få, konflikterna inte fullständigt upphävdade men dämpade. Enkla kolonnader står sida vid sida med släta murytor. De är varandras kontraster men samtidigt i inbördes balans, båda underkastade samma stränga proportionssystem. En list el. dyl. förmedlar övergången mellan dem. Just genom att anspänningen är mindre intensiv än i både stadspalatsen och kyrkorna kan delarna också särläggas från varandra och villorna breda ut sig i landskapet med längor och paviljonger. Det är betecknande hur Palladio ställt sina statyer i förhållande till villorna. De har frigjorts från byggnadskroppen, står lugna och ensamma, avtecknande sig mot rymden. Samtidigt tillhör de arkitekturen med uppgifter som att kröna eller att avsluta.

Dessa villor tjänar en livsföring av helt annan art än stadspalatsen. Oftast är de ju bara sommarbostäder och passar ett liv fritt från en mängd praktiska krav och vid sidan av gängse normer. Men det är ingalunda fråga om en miljö för vila eller uppsluppna gester. Villorna skall ge plats för humanistiskt stilerad idealtillvaro av samma slag som Palladio själv upplevt i sin gynnare Trissinos akademi. Det är inte något krav på »representation» som givit form åt Villa Rotonda och alla de andra. De vill uttrycka den upphöjda, man vill säga olympiska sinnesfattning, som hägrade för Palladio och hans uppdragsgivare, de aristokratiska antikälskarna i Vicenza.

Sedd på detta sätt bildar Palladios arkitektur inget enhetligt förlopp. Den upplöses i åtminstone tre huvudgrupper, omgivna av gränser som arkitekten själv utstakat. Inom dessa har han kunnat röra sig fritt, varierat sina tankar och lämnat alternativa lösningar av sina problem.

Göran Lindahl

MARIEDAL — *En restaurering*

Arkitekter SAR Magnus Ahlgren, Torbjörn Olsson
och Sven Silow

Mariedal – beläget nära Kinnekulle – byggdes omkring 1670 av Magnus Gabriel De la Gardie. Gården fick sitt namn efter slottsherrens maka, Maria Euphrosyne, och som byggnadens arkitekt utpekas på goda grunder Jean de la Vallée. Efter en längre förfallsperiod genomfördes 1888 en grundlig restaurering under Agi Lindegrens ledning. Den ursprungliga rumsindelningen lämnades då praktiskt taget orörd, men en envånings köksflygel tillades vid norra gaveln. Tornet ombyggdes fullständigt – tyvärr i en smula anemisk anda, som föga rimmade med den frodighet, som annars utmärker byggnaden. Från Lindegrens restaurering härstammar trapphallarna, en del öppna spislar och några stucktak. Till större delen syns dock de femton nu befintliga stucktaken vara ursprungliga. Delvis ny rumsindelning, avsedd att passa nutida livsföring samt nya detaljer vid huvudentrén tillkom genom Adrian Langendal omkring 1940.

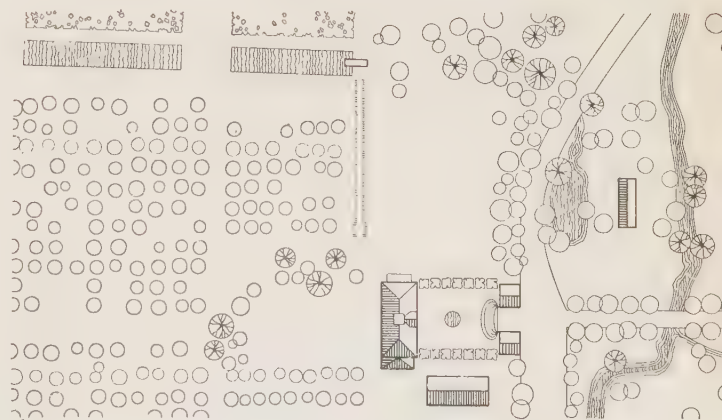
De arbeten som under de senaste åren genomförts har berört gård, trädgård samt slottets exteriör och interiör.

I trädgården slopades de strödda resterna av äldre anläggningar med undantag av de långa fiskdamarna. Mot gårdssidan har däremot de barocka dragen skärpts, byggnad och landskap har knutits samman med formella medel. Strängt formklippta lindar

DK 72.025.4 (485 Mariedal)

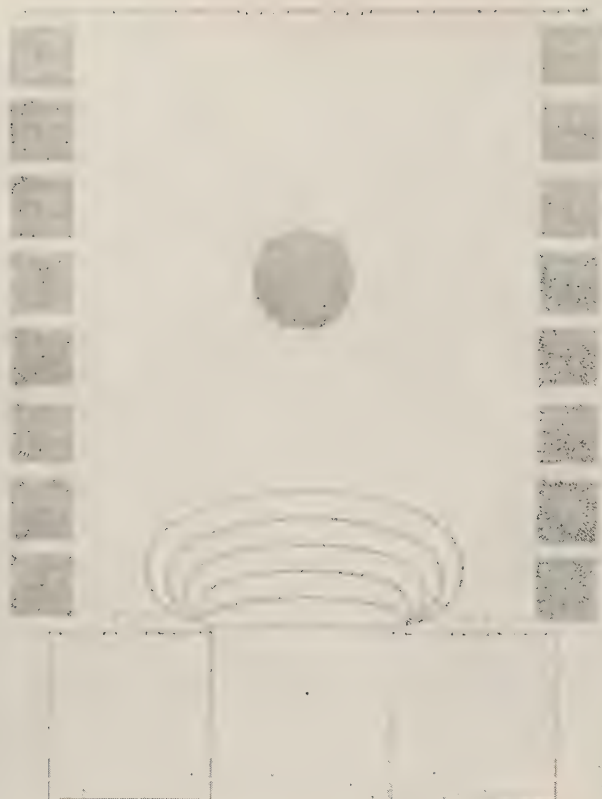
bindar hop flyglar och huvudbyggnad. En ursprunglig rödfärgning av slottet har återupptagits och klocktornet har engagerats fastare vid byggnaden bl. a. genom mustigare färgsättning. För trädgården har trädgårdsmöbler projekterats och vid de gamla fiskdamarna, balanserade över det stilla vattnet, har ett litet thehus uppförts.

Arbetena i det inre omfattar lös och fast inredning av gästväning, matsal och trapphallar. Nya ytmaterial och ytbeklädnader har införts. Gammalt och nytt lever här sida vid sida. Genomgående har i materialval och former en must och festivitas eftersträfvats som anknyter till den anda i vilken slottet framträder på det Swiddeska sticket i Svecia Antiqua.

Vinjetten: Slottets gårdssida efter restaureringen

T. h: Situationsplan. Skala 1:3000

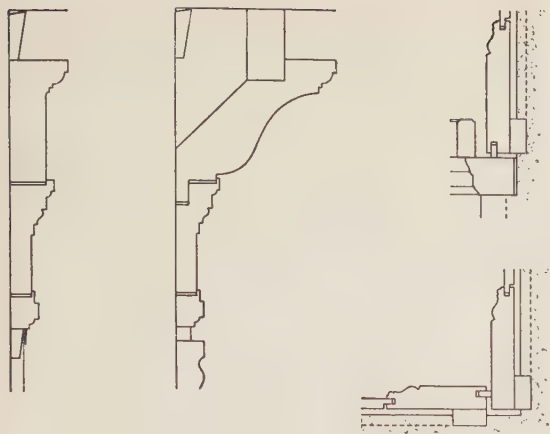
Ovan och t. h: Flyttbar bosquet. Utgör vindskydd för uteplats intill slottet.
Skala 1:60

T. v: Gårdsplan med formklipppta lindar och appareil.
Skala 1:400

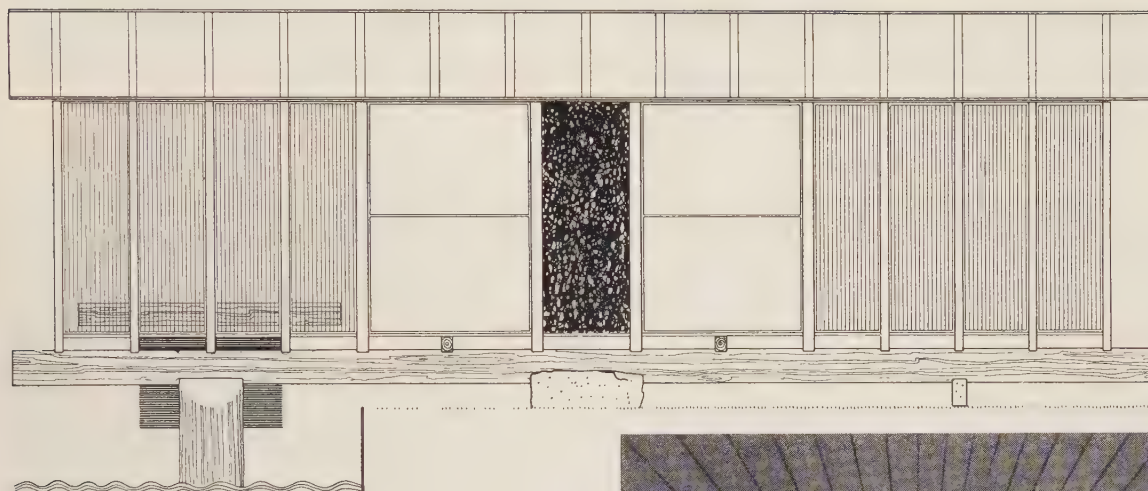
Nedan: Blå gästrummet. Vikskärm kring tvättställ och bidé. Skärmen utvändigt klädd med röda perstorsplattor, invändigt med vita, kanllister av bok. Rummets väggar klädda med löst spänd, indantrenfärgad juteväv

Ovan: Paneldetaljer. Skala 1:10

T. h: Öppen spis med vitrin för silverarbeten av bl. a. Ehrenswärd. Väggarna i al fresco, djupt blågröna

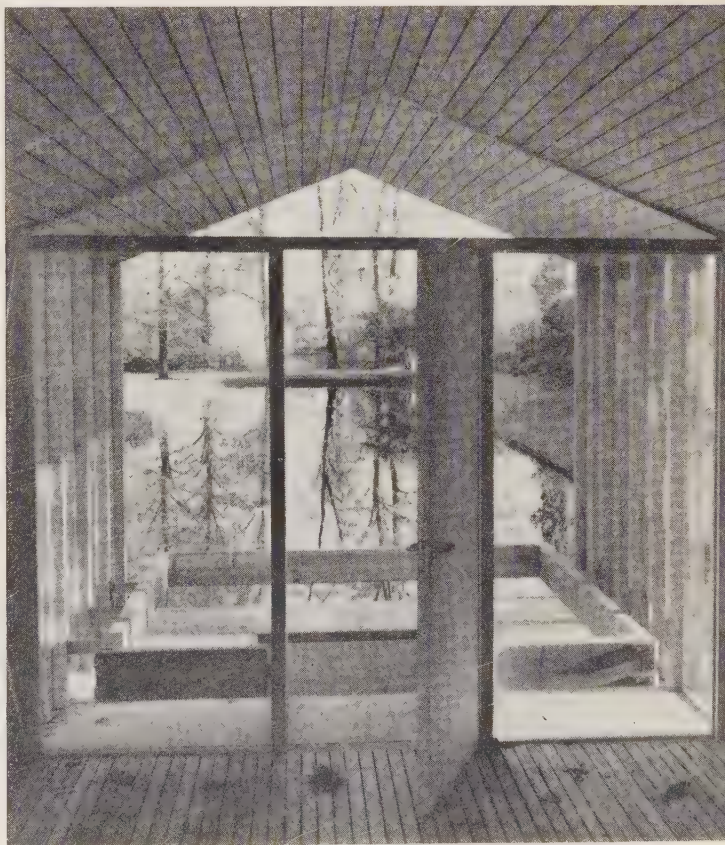
Ovan och nedan: Thehus vid dammarna. Fasad och plan. Skala 1:60 och 1:200

T. h: Interiör från theuset mot gondolen över dammen

Byggherre har varit Mariedals ägare, kapten *Ivar Virgin*. Utomordentlig och intresserad byggmästare har varit *Helge Gustafsson*, Götene.

Arkitekter *Magnus Ahlgren*, *Torbjörn Olsson*, *Sven Silow*. Medarbetare har under olika perioder varit *Lars Englund*, *Hans Floderus*, *Sven Kai-Larsen* och *Set Karlgren*.

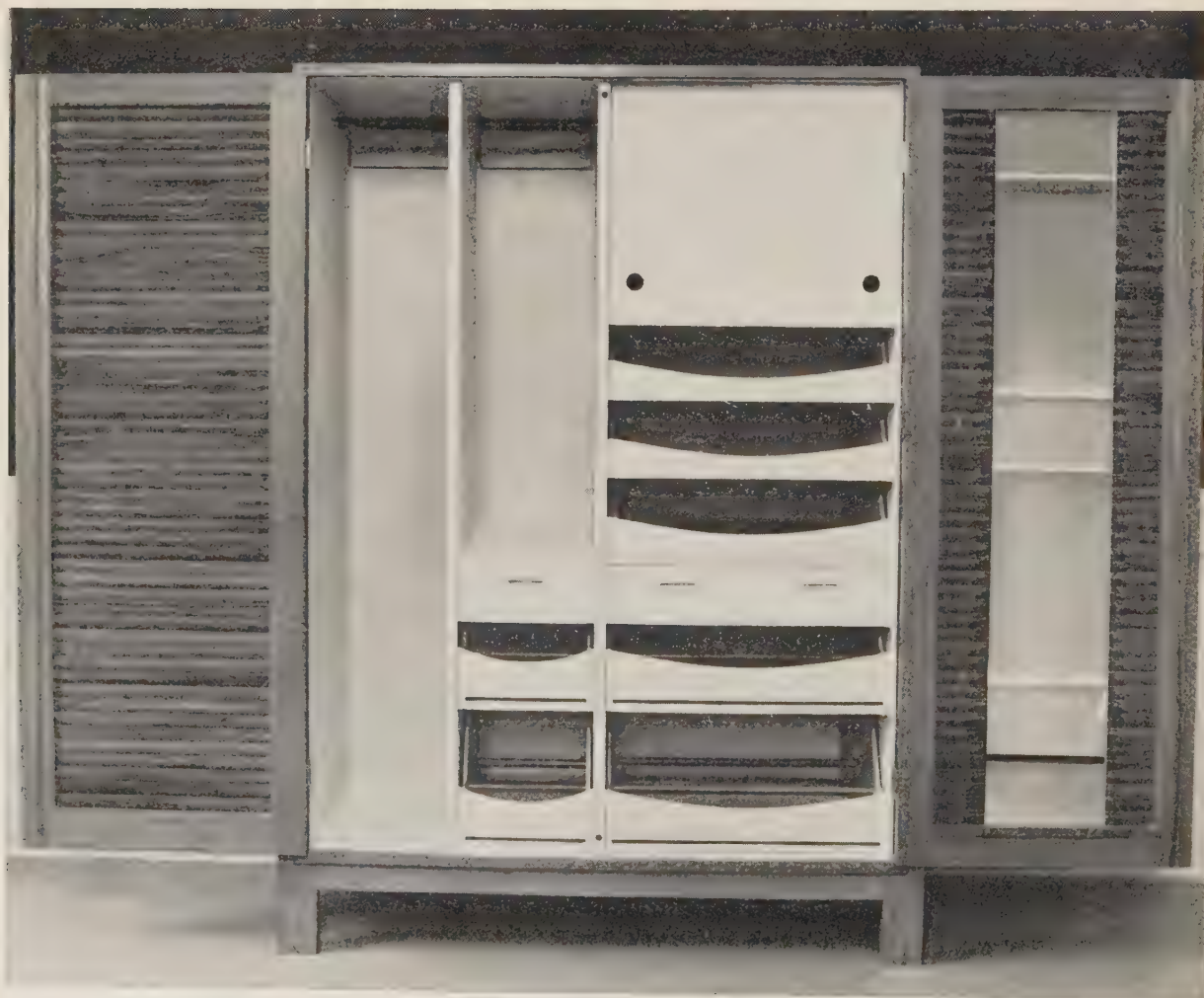

Ovan: Detalj av klädschåp

T. v: Armatur i nedre trapphallen

Samtliga fotografier: Lennart Olson

Nedan: Klädschåp av jacaranda. Gästrummets tidigare väggfasta hörngarderöber har ersatts av flyttbara klädschåp

NOVILLA REDIVIVA

Av fil. dr Erik Andrén

När Nordiska museet och Skansen sommaren 1943 förvärvade fastigheten Novilla vid Djurgårdsslätten, var avsikten i första hand att söka rädda ett parti av den gamla empiremiljön på denna traditionsrika plats. Novilla – eller Vauxhallen såsom den ursprungligen kallades – tillkom 1833 och arkitekten var av allt att döma *Fredrik Blom*. Gamla träsnitt och fotografier visade att byggnaden haft en stramt klassicistisk fasad med kolonner, pilastrar, höga fönster och sirade gavelfält. En enorm glasveranda utmed hela sydfasaden, tillkommen 1889, och en tvåvånings tillbyggnad på östra gaveln från 1907 hade emellertid utplånat eller i varje fall dolt det mesta av empirekarakären.

Byggnadsregleringen lade till en början hinder i vägen för en ombyggnad, men i oktober 1954 kom byggnadstillståndet och samma månad sattes arbetet i gång. Glasverandan revs och den gamla sydfasaden återuppbyggdes till större delen med nytt virke; tillbyggnaden på östra sidan nedrevs och den gamla gavelfasaden rekonstruerades; yttertaket, som genom förhöjningar i mitten och på östra sidan fått tre olika nivåer, återställdes i sin äldsta enkla form; den av fyra smäckra kolonner burna frontonen över entrén byggdes upp med ledning av fotografier från sextio-talet; den förfallna dubbeltrappan borttogs och ersattes med en nybyggd trätrappa enligt bevarade ritningar från 1849.

Dessa arbeten utfördes av *Olle Engkvists byggnadsfirma* med förf. som kulturhistorisk kontrollant. I samband med ombyggnaden omlades också de elek-

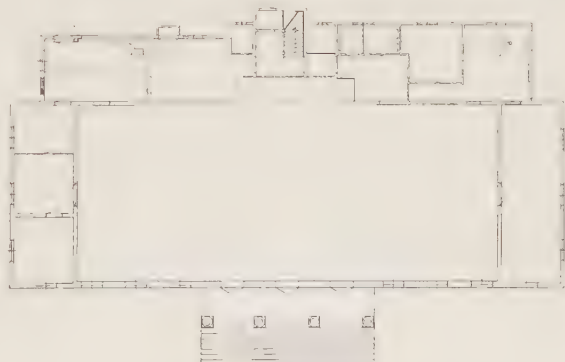
triska och sanitära installationerna, varjämte värmeledningssystemet förnyades och oljeeldning infördes.

Trots att byggnadsritningarna icke kunnat återfinnas – de ritningar som omnämnes i samband med byggnadstillståndet 1832 – var förutsättningarna för en tillförlitlig rekonstruktion av alla förlorade byggnadspartier goda. Den västra gavelväggen var bevarad i praktiskt taget ursprungligt skick och östgaveln kunde alltså utan svårighet återställas såsom en ren kopia av den västra. Sydfasaden var genombruten till 3 ½ meters höjd men det yttersta fönstret på vardera sidan var orört och fixerade fasadens horisontalindelning. Dessutom visade det sig vid ombyggnaden att de halvrunda fönstren fanns kvar bakom paneler och vävspänning i hela fasadens längd, och därmed var varje fönsteraxel fixerad. Till och med de fyra kolonnerna framför entrén kunde till sitt läge bestämmas, ty den vitlimmade takpanelen saknade färg där kapitälerna legat an mot bräderna.

I själva verket var det endast två detaljer som måste rekonstrueras på annat sätt än genom bevarade

DK 72.025.4 (485 Stockholm)

Nedan: Plan i skala 1:400. Mellanväggarna till en del sekundära

Vinjetten: Novilla från sydost efter ombyggnaden. Terrassmuren och syrenhäcken under arbete

Ovan: Glasverandan av år 1889 dölde det mesta av byggnadens empirekaraktär

spår. Det ena fallet gäller de förlorade kolonnernas utformning. Man kände totalhöjden och abacusplattans storlek. Med utgångspunkt från dessa mått bestämdes kolonnens proportioner enligt en handbok i de klassiska kolonnordningarna, tryckt i Stockholm samtidigt som Novilla byggdes. Det andra fallet gäller rankornamenten i gavelfältet över entrén. Detta gavelfält var 140 cm kortare och en halv meter lägre än västgaveln, som alltså inte utan vidare kunde kopieras. Men då man göt gipskopiorna för östgaveln var det lätt att göra en extra avgjutning. Denna sågade man sönder och lade pussel med bitarna så att kompositionen rymdes i det mindre fältet, och de överflödiga bitarna kastades bort.

Ovan: De gamla ytterväggarna är byggda av regler 4×4" med fyllning av hö, invändig panel 1" och utvändig 1¼"

Nedan t. v.: Undertaket i den framspringande frontonen visade exakt var de försvunna kolonnerna stått

Samtliga fotografier: Nordiska museet

Till sist några ord om färgen. Många djurgårdsentusiaster som lovprisat själva ombyggnaden har samtidigt beklagat att museet i missriktad originalitetsjakt frångått den självklara »djurgårdsfärgen», dvs. ockragult. Alla vet ju att den gula färgen hänger så intimt samman med empiretiden, Fredrik Blom och Djurgården! Men riktigt så enkel är inte saken. Om vi inte vetat någonting om den äldsta färgen, är det mycket troligt att fasaderna fått den traditionella gula färgen. Men nu var det så lyckligt att vi med konservator Sven Daléns hjälp kunde exakt fastställa den ursprungliga färgen både på väggytor, listverk, foder och sockel samt dörrar och fönster. Överallt kunde man under tjocka färglager preparera fram originalfärgen: på väggytorna en ljus tegelröd färg, på pilastrar, foder och listverk en pärlgrå färg och på sockeln en kallare mörkgrå ton. Entrédörrar och fönsterbågar är strukna i umbrabrunt, vilket gör att fönstrens poster och spröjsar försvinner och låter öppningarna på klassiskt sätt stå som tomma hål i väggytan. Fönsteröverstyckena slutligen är hållna i en svagt gråviolett färg.

Färgen spelar en ofantligt stor roll för denna byggnad och därför känns det tryggt att veta, att den historiskt sett riktiga färgen på varje detalj är rätt återgiven – så långt det nu är möjligt att rekonstruera färgnyanser med 125 år på nacken.

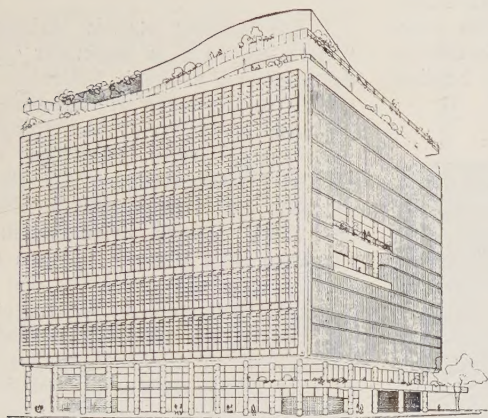
Conversations sur l'architecture. I och II.
André Gutton, Cours de théorie de l'architecture professé à l'Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts

De två banden omfatta 15 av 66 föreläsningar hållna av André Gutton, arkitekt och professor vid konsthögskolan och institutionen för stadsbyggnad vid universitetet i Paris. Tillsamman återge de tre huvudavsnitt av seriens första del benämnd: Arkitekten och arkitekturen. Avsnitten äro rubricerade: Arkitekten och hans uppgift, hans konst samt Arkitekten och människornas bostad. Första bandet omfattar 272, det andra 250

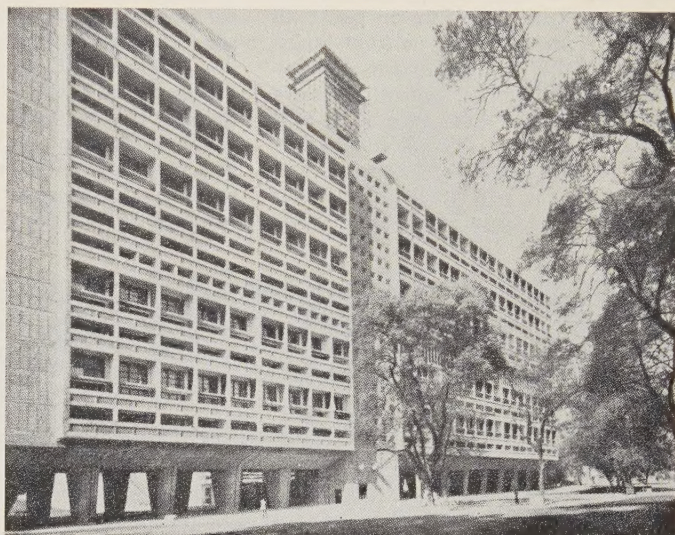
rikt illustrerade textsidor. Till det senare tillkommer drygt hundratalet ägnade jämförande planstudier med strängt iakttagen överensstämmelse i skala. En avsevärd del av bildmaterialet illustrerar svensk arkitektur. Verkets intresse för den svenske läsaren torde främst ligga i den inblick det ger i fransk arkitektutbildning. Stilen kännetecknas av yvig vältalighet, den är utpräglad didaktisk, till sitt innehåll ofta chauvinistisk och stundom aggressiv. I fettryckta mementi talas om symmetrien, som grundats på den mänskliga kroppens byggnad – Guds verk; om den klassiska skolan, som är evolution och ej revolution,

som genomdränkt av sunt förnuft – denna goda franska egenskap – låter muren förbli suverän i sitt uttryck och ej bli endast ett funktionellt organ, som kräver teknikens brutalitet. Eleverna varnas för att bli materialets slavar i stället för att behärska det, som katedralernas arkitekter behärskade stenen. De påminnas om sina plikter mot fäderneslandet, om den franska arkitekturskolans betydelse ute i världen och om en mängd filosofers tankar om byggenskap. Bildtexterna äro i viss utsträckning fortlöpande, och ägnas stundom jämförelser som de nedan citerade.

WH

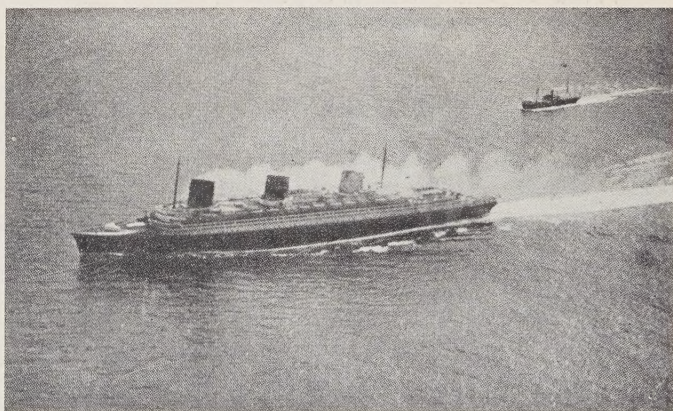
Jockey-Club, Brasilien

L'Unité d'habitation, Marseille

Fågelburar

Le Normandie

Skall människornas bostad i morgon vara den i oändlighet upptravade buren? ...

Skall detta verkligen vara som han hävdar (Le Corbusier), den enda lösningen på morgondagens bostadsproblem? Jag tillåter mig vara av annan mening ... Problemet att bygga på vattnet är ej det samma, som det att bygga på land!

I författarens schematiska planskiss av Versailles markeras med pilar de tre avenyer, som via Place d'Armes leder fram och upp mot Cour de Marbre, i vars innersta förträngning punkten A, konungens privata rum är beläget. En vertikal rörelse som i spegelgalleriet, betecknad B, utbreder sig horisontellt för att i detta och andra representationsrum bjuda front mot det magnifika parkperspektivet.

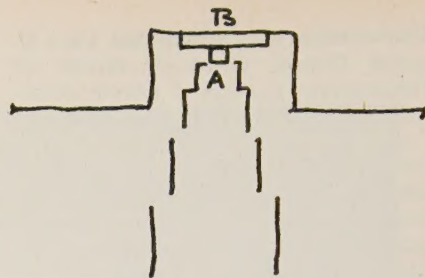
De synförmågelagar, som är sällsyntare av vår uppfattning av den vertikala respektive horisontella linjens skilda kvaliteter har här fått illustrera hur vertikallinjen synes leda från en punkt till en annan under det att horisontallinjen skapar intryck av kvardröjande eller hejdande. I skärningspunkten mellan de två slagen av linjekomplex skapas, visuellt och idémässigt, en intressekoncentration, som skulle kunna karakteriseras som kompositionens geometriska ort. Denna ort eller »punkt» är närvarande i varje

god komposition enligt författarens mening. Om nämligen komposition enligt vedertagna begrepp kan identifieras som ordning och ordning i sin tur uttrycker enkelhet så måste nämligen denna enkelhet besitta den ytterligare kvalitet, som konkretiserats i det valda exemplet.

Emellertid kan icke en komposition baseras på sin ort eller »punkt», om denna icke är motiverad som uttryck och bärare för verkets idé. Versailles är varken bostad eller palats. Det är på samma gång både det ena och det andra. Ludvig XIV har i sina memoarer uttryckt saken sålunda:

»J'ai construit Marly pour mes amis, Versailles pour la Cour et Trianon pour moi.»

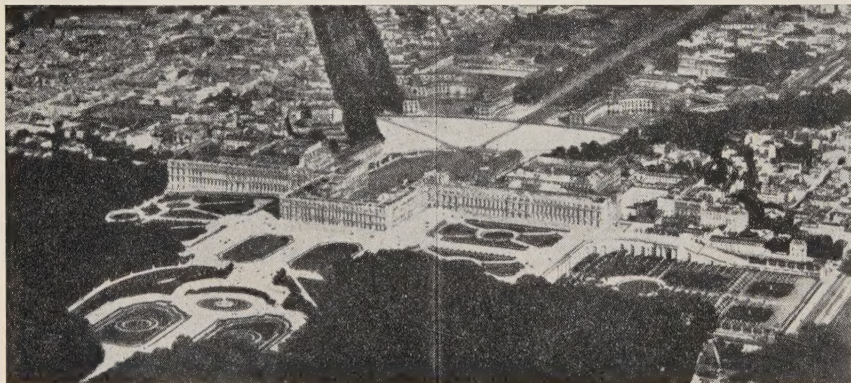
Den våldsamma och till synes paradoxala kontrasten mellan huvudfasaderna medverkar till arkitektens idémässiga enhet, nämligen den att symbolisera hovet dominerat av enväldshärskaren konungen. La Cour de Marbre omslutes av bostäder med konungens rum i centrum under det att de av denna funktion beroende och intimt sammanhängande representationssviterna för hovlivet utbreder sig mot trädgården.

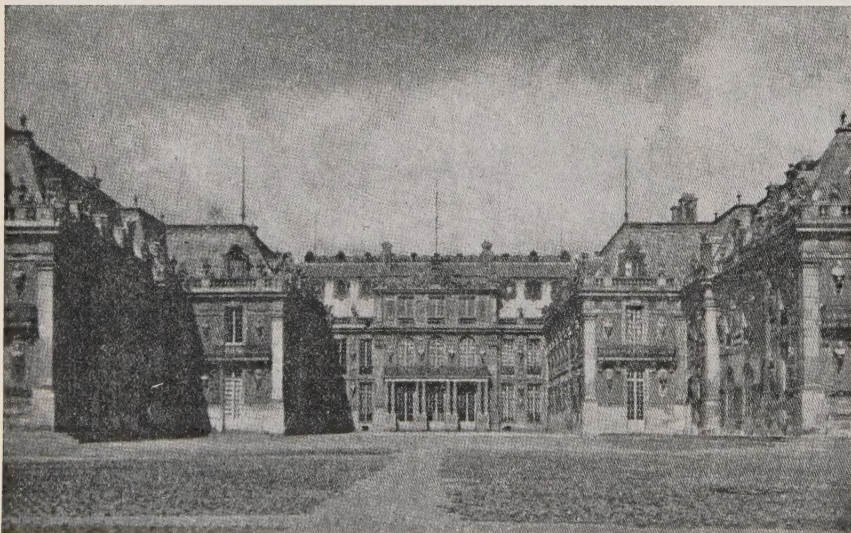
PLACE
D'ARMES.

Schematisk plan av slottet i Versailles. Pilarna markerar de tre stora avenyer som via Place d'Armes leder fram och upp mot Cour de Marbre, i vars innersta förträngning kungens privata rum (A) är beläget

Flygbild av slottet i Versailles som visar fasaden mot den storslagna parkanläggningen. Den horisontella rörelsen i fasadkompositionen avser att ge utbredning och tyngd åt spegelgalleriet (betecknad B i planskissen) och de andra representationsrummen mot parken

Slottet i Versailles. Fasad mot Cour de Marbre. Den vertikala rörelsen i kompositionen för fram mot den centrala punkten — kungens rum i foden av gårdsbildningens förträngning och betonar på detta sätt riktningen mot La Chambre du Louis XIV som blir symbolen för hur allt sammanstrålar hos kungen

I den postumt utgivna skriften har författaren, »Ancien Inspecteur Général des Bâtiments et Palais Nationaux», ägnat bl. a. Versailles en fängslande och ingående analys varav det föregående delvis fånga några väsentliga tankgångar. I framställningen slår författaren följe med icke mindre än Lionardo da Vinci, vilkens originalmanuskript »Trattato della pittura» tydligen tjänat som en slags disposition för den mera teoretiska behandlingen av ämnet. En lång rad av mer eller mindre kända arkitekturverk samt ej realiserade projekt passerar revy, delvis tyvärr i dåligt klischémateriell. För övrigt är framställningen föredömligt kort, klar och koncentrerad även om tävlingsuppgifter för Grand Prix de Rome från sekelskiftet i stil med »Un monument à la Gloire de l'Indépendance d'un grand pays», för den svenske läsaren kan te sig mer än lovligt dammig! — Vilket emellertid är ganska likgiltigt för vad författaren vill säga.

Boken vittnar, i den mån den kan anses representativ, om en från vår horisont avvikande grundsyn på arkitekturverket. Såväl till formation som profession synes också den franske arkitekten — eller konstskaparen i vidaste bemärkelse, våga vara sig själv, dvs. vilja uttrycka det som han besitter och är. Storheten i detta måste följdriktigt vara en svaghet i den mån avståndet mellan producenten och konsumenten växer. Mätt med våra av sociala och rationella hänsynstagande präglade mått existerar otvivelaktigt många märkliga konstruktioner och byggnadsverk, men frågan är i vilken utsträckning det existerar en på universella och eviga kompositionslagar baserad arkitektur? — Författaren säger själv att komposition är ett hjälpmedel vars närvaro visserligen ej nödvändigtvis medverkar till ett storverk, men med vars hjälp även den enklaste av boningar kan bli mera mänsklig genom att på samma gång vara både användbarare och vackrare.

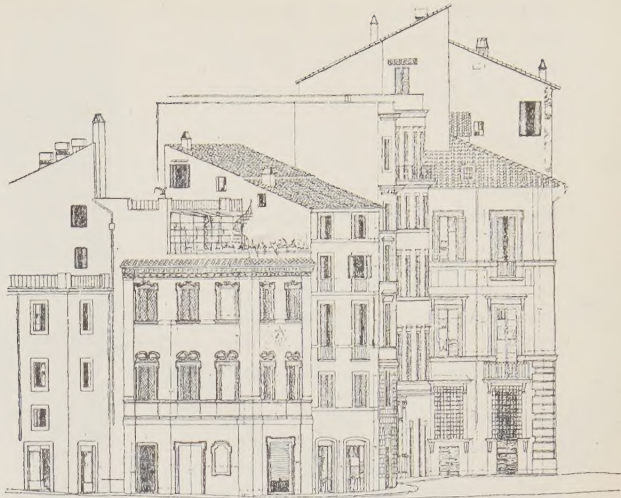
Hans Matell

Det låter märkligt att La Facoltà di Architettura di Roma i år firar sitt 35-årsjubileum. Vi tänker oss väl vanligen de romerska lärdomsanstalterna som ärevördiga institutioner med åtminstone 100-tals år på nacken.

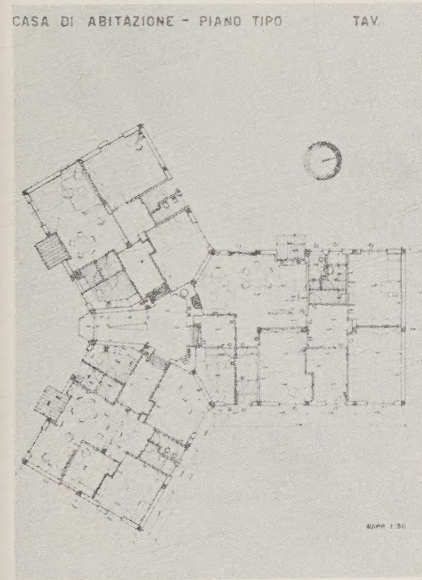
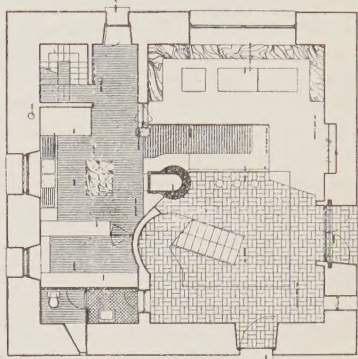
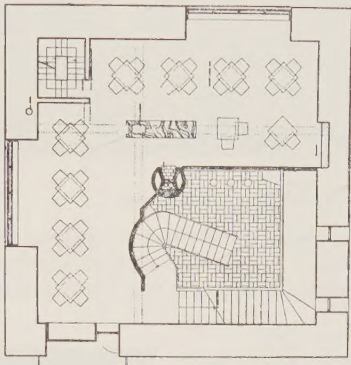
Jubileet har hugfästs med en elegant minnesskrift presenterande ett stort antal elevarbeten. Det är tveksamt om urvalet sovrats tillräckligt och aktningen för arkitekturskolans standard skulle säkert blivit större om man koncentrerat sig på vissa toppalster. Ganska förfärliga saker har t. o. m. påkostats färgtryck.

Som sig bör i Italien har en stor del av utbildningstiden ägnats åt studier av äldre byggnadskonst och där finner man verkliga toppunkter av iakttagelser över vad som skapar spänningen och rytmen i den italienska stadsbilden.

När det gäller nyskapande är dock osäkerheten stor. Man finner intryck från många länders mer eller mindre provinssiella arkitektur som översatts till dålig italienska. Inom bostadsarkitekturen är inflytande från Sverige påfallande både

T. h: Piazza del Caprettari. Skiss av Franco Caniggia

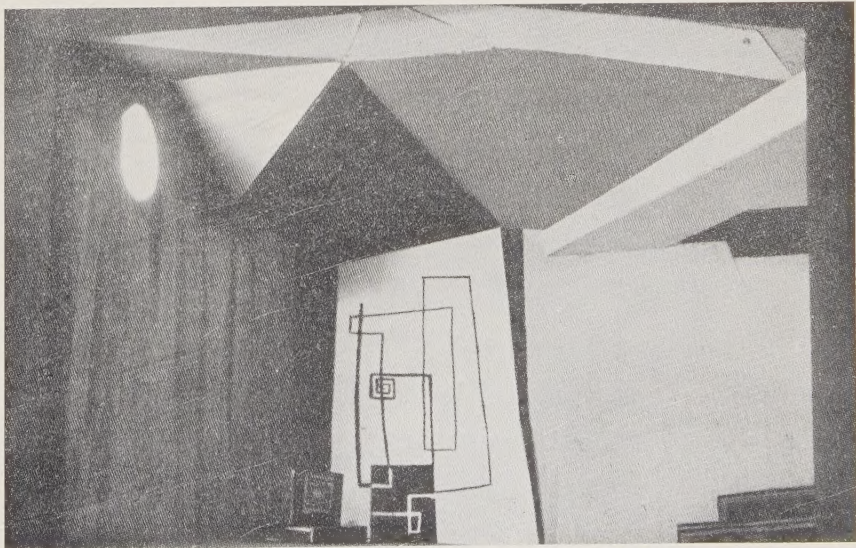
Ovan t. v. och t. h: Typplan och perspektivskiss av hyreshus i ett nytt bostadsområde. Förslag av Carlo Aymonino

Ovan: Överplan och bottenplan till en restaurang i ett gammalt torn vid Via Flaminia. Förslag av Franco Antonelli

beträffande byggnader och stadsplaner. Man tycks egendomligt nog ha glömt vilken väsentlig del av italienskt liv som utspelas i gaturummet och den slutna piazzan. Nog vore det ganska förfärligt att i Roms utkanter tro sig förflyttad till ett »allmännyttigt» bostadsområde i Nässjö eller Filipstad.

Ö L-n

Nedan: Scenbild till »Processen» av Kafka. Skiss av Genovese

Hälsovårdsstadgan och livsmedelsstadgan med rättsfall och anvisningar utgiven av Gösta Florén, 5:e uppl. 207 sid. Häft. 8 kr.

Den senaste upplagan av Floréns Hälsovårdsstadga, som länge utgjort standardverket för praktiska hälsovårdsarbetet, utgavs år 1946 och har sedan flera år varit slutsåld. För den nya upplagan hade man ursprungligen velat avvakta de reformer av hälsovårdsstadgan, som hälsovårdsstadgекommitténs år 1953 avgivna betänkande hade förväntats skola medföra. Det torde emellertid dröja ytterligare, innan förslag till ny hälsovårdsstadga framlägges inför riksdagen och förlaget har därför med hänsyn till behovet av en sammanställning låtit utge den föreliggande upplagan.

I denna upplaga har hänsyn tagits till förhållandena intill sommaren 1955. Ett flertal rättsfall har mottagits med hänvisningar dels till Regeringsrättens årsbok, dels till Hygienisk Revy, vilken senare för flertalet hälsovårdsmän torde vara mera lättillgänglig. Där en fråga utförligare belysts i nyssnämnda tidskrift har hänvisning meddelats. Av följförfattningar har medtagits byggnadsstadgans bostadsbestämmelser och den nya lagen om allmänna va-anläggningar. Medicinalstyrelsens råd och anvisningar rörande bostäder och samlingslokaler samt bostadsinspektion har utförligt kommenterats med rättsfall och litteraturanvisningar.

Vidare ingår livsmedelsstadgan i boken. Här har närmast de stadganden, som rör hälsovårdsnämnderna, kommenterats.

Slutligen finns ett relativt utförligt sakregister och till underlättande för det praktiska arbetet har utarbetats s. k. sökregister före resp. författningar.

KONFERENSER

Stadsplanering

The Faculty and Alumni Association of the Graduate School of Design, Harvard University inbjuder till en konferens i stadsplanering. Konferensen som äger rum 9-10 april 1956 i Robinson Hall och Hunt Hall vid Harvard University, omfattar konferenser, seminarier och diskussioner samt en utställning. Man kommer att behandla stadsplanerarnas, arkitekternas och trädgårdsarkitekternas roll vid utformningen och planeringen av städerna.

UTSTÄLLNINGAR

Plastutställning

Den 4:de brittiska plastutställningen kommer att äga rum i Grand Hall i Olympia, London 10-20 juli 1957. Utställningen som organiseras av tidskriften British Plastics, Dorset House, Stamford Street, London SE1 i samarbete med British Plastics Federation kommer denna gång att kompletteras med en internationell avdelning.

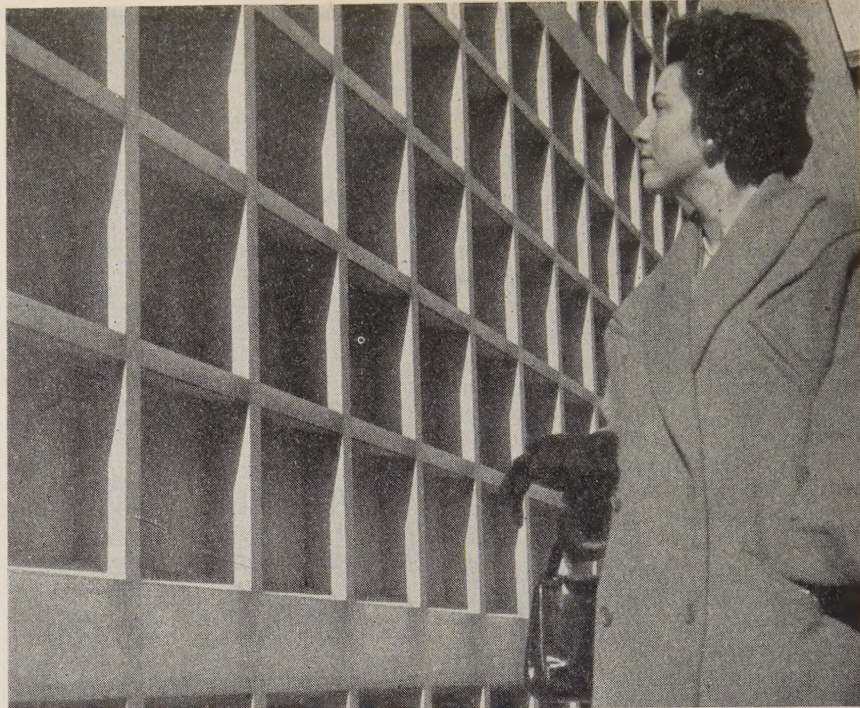

Foto: Pressens Bild

Nytt bibliotek i Milano

Byggnaden som ritats av arkitekt Mario Arrighetti är uppförd i betong. Bilden ovan visar en fasaddetalj med de kvadratiske ljusintagen av glasbetong i betongstommen. Fasadutformningen har väckt mycken opposition bland stadens befolkning.

Polistelefonkiosk i USA

I affärscentrum i Garden City i staten New York hade handelskammaren för sjätte julen i rad satt upp detta sagobokshus kring en telefonkiosk för polis, brandkår och ambulans.

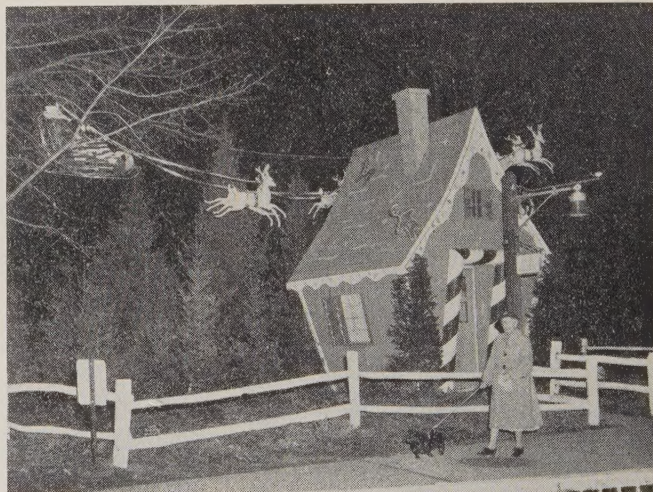

Foto: Pressens Bild

INKOMMEN LITTERATUR

Silversmeden Jacob Ängman 1876-1942 av Åke Stavenow. Nordisk Rotogravyr. Stockholm 1955. 246 sid. Rikt illustrerad

Regional planning and development av Artur Glikson. Leiden 1955. 120 sid. Med illustrationer. Pris 8 Dfl

Planning outlook. The journal of the school of town and country planning. King's college, University of Durham. Vol. III: No 4. Editor J S Allen. Durham 1955. 97 sid. Rikt illustrerad

Neue Einfamilienhäuser. Julius Hoffmann Verlag. Stuttgart 1955. 162 sid. Rikt illustrerad

Na-oorlogste bouwkunst in Nederland av J P Mieras. Uitgegeven onder auspiciën van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B N A dor de N V Uitgevers Maatschappij Kosmos te Amsterdam en Entverpen. 1955. 253 sid. Rikt illustrerad

UTLYSTA TÄVLINGAR

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Stadsbiblitek och samlingslokaler i Härnösand	1 febr. 1956	Nr A 9-55 s. XVI
Läroverk i Norrtälje	1 mars 1956	Nr A 10-55 s. XX

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar